

મેસસ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો. કૃત.

ત્રિવેદિવાચનમાળા

પુસ્તક ખીજના અર્થ.

(જેની અદર અર્થ; વાક્યના ભાવાર્થ; દરેક પાઠના સચાલ; પાઠનો સાર; પાઠમાંથી મળતો બોધ; કવિતાની સમજુતી ભાવાર્થ સાથે; પાઠવાર અધરા શબ્દો તથા જોડાક્ષરો આપવામાં આવેલાં છે.)

રચનાર—મેસસ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના રૂપમાં આકટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—‘શંકર’ પ્રી. પ્રેસ ચૌરાના પુલપર—સુરત.

સને ૧૯૨૩] કિંમત રૂ. ૦-૫-૦. [સંવત ૧૯૭૯.

50705

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ઓપીરાઈટ્સ-સંગ્રહ
૧૦૮૮૬

ગ્રંથાલય નં. ૪૬૬ ૬-૬૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૦૮૦૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગિવેશ પાઠશાળાના-૨
ના રૂઢી

વિષય મે ૩૪૨ : ૮૪૩ : ૨ - : ૨૧૨

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

ત્રિવેદિવાચનમાળા

પુસ્તક ખીજના અર્થ.

જેનો અંદર અર્થ; વાક્યના ભાવાર્થ; દરેક પાઠના સવાલ;
પાઠનો સાર; પાઠમાંથી મળતો બોધ; કવિતાની સમજુતી
ભાવાર્થ સાથે; પાઠવાર અધરા શબ્દો તથા જોડાક્ષરો
આપવામાં આવેલાં છે.

સૂચના:—કવિતામાંના અશુદ્ધ શબ્દ શુદ્ધરૂપે લખ્યા છે.

પાઠ ૧.

શ્રીમંતપૈસાદાર; ભાગ્યશાળી.

સરકાર=વણી; રાગ.

ગાયકવાડ=વડોદરાના રાજાની અટક.

કામેલ=હોશિયાર.

ટેળવણી=શિક્ષક.

જ્ઞાન=સમજ.

મુધારા=સારા કાયદા.

ઠેરઠેર=ઠેકાણે ઠેકાણે.

શરૂઆતની=પહેલાંની; પ્રથમની.

દરજિયાત=ખુશીથી કરવું તે; ખુશી

ન હોય તોપણ કરવું તે.

કલામવન=જ્યાં દુતરનું જ્ઞાન

અપાય છે એવી શાળા (કલા=

દુતર+મવન=વર.)

કોસેજ=કેંચું જ્ઞાનઆપનારી શાળા.

શે.ભા=સારો દેખાવ.

કારીગરી=કળા; દુતર.

રચના=માંધણી; જોડવણ.

યદગીરી=નામના.

વક્ષાદાર=રાજ્ય તરફ પ્રેમ બતાવનાર.

ઉત્સવ=આનંદનો દિવસ.

બાવલું=પુતળું,

દાખલો=ધડો; ઉદાહરણ.

ઉત્તમ=સૌથી સરસ; શ્રેષ્ઠ.

બાહોશી=હોશિયારી, ચાલાકી ને
હિંમત.

વાહવાહ=વખાણુ; તારીફ.

મગર=અભિમાની; ગર્વિષ્ઠ.

જવાબ—શ્રીમંત ત્રીજા
સયાજીરાવ કયા સનમાં રેટલા

વર્ષની ઉંમરે ગાદી પર બેઠા?
રાજ્યમાં સુધારા શાથી કરી શક્યા?
એમણે લોકોના બદલા મટે કયાં
કયાં કામે કર્યાં છે? એમનું આવડું
કયારે, કાણે કયાં શા કારણથી મૂક્યું
છે? બીજાં રાજ્યોને દાખલો લેવા
જેતું કોતું રાજ્ય છે?

શ્રીમંત, ઇલિયટ, શિક્ષક, અમેરિકા,
હિંદુસ્તાનમાં. વધ્યા, જ્ઞાન, રથાપી, ફરજિયાત,
શિખવવા, વડોદરામાં, કૉલેજ, પુષ્કળ, લક્ષ્મીવિલાસ,
ખુશાલીમાં, યાદગીરીમાં, ઉત્સવ, લશ્કરી, ઉત્તમ,
દુનિયામાં.

પાઠ ૨.

કદ=માપ.

છાંટ=માત; ઝીણા છાંટા.

પંજે=પાંચ આંગળાનો જથ્થો.

વધુ=વધારે; વિશેષ.

નકલ=બીજાનું જેમ તે પ્રમાણે
કરવું તે.

નકલબાજ=નકલ કરનાર.

શબ્દ=એક કે વધારે અક્ષર
મળવાથી કાંઈ પણ અર્થ

સમજાય તે.

વાક્ય=એક કે વધારે શબ્દો મળીને
મનમાં ધારેલો વિચાર જેથી
પુરો જણાવાય તે.

અચર=મોત્તે.

હાસ્તો=ખરંજનો.

આંકી=નક્કી કરી; ઠરાવી.

નાહિમેદ=નિરાશ.

ચોંક્યો=નવાઈ પામ્યો.

ખરીદી=વેચાતો લાઇ.

પોપટીઆ જ્ઞાન=સમજ વગરનું જ્ઞાન.

સવાલ—પોપટની વસ્તી ક્યાં
ક્યાં છે ? પોપટનું કદ મોટામાં
મોટું અને નાનામાં નાનું કેવડું
હોય છે ? પોપટનો રંગ કેવો
હોય છે ? પોપટના પગે કેટલા
આંગળાં હોય છે ને તે કેવી રીતે
હોય છે ? પોપટ શું શું ખાય છે ?

પોપટને વધુ શું ખાવે છે ? વાંદરાને
નકલ કરતાં આવડે છે તેમ ક્યા
પક્ષીને આવડે છે ? પોપટીઆ
જ્ઞાન એટલે શું ?

સાર—સમજ્યા વગર શીખ-
વાથી વખત ને મહેનત નકામાં
જાય છે, માટે સમજી શીખવું.

આફ્રિકા, ફૂટ, છાંટ, ટૂંકી, મજબૂત, હોશિયાર,
પુસ્તકમાં, મિઆઉં, છૂટક, શબ્દો, વાક્યો, શિખવે,
હાસ્તો, કિંમત, રૂપીઆ, ખરીદી, પોપટીઆ.

પાઠ ૩.

દેખાદેખી=ખીખનું જોઈ કરવું તે.

અધરો=મુસ્કેલ.

ત્રાસી=ઢંટાળી; કાગર ચમ.

પાર=સામે કાંડે.

હાંફવું=ઉપરા ઉપરી દમ લેવું.

ખળખળ=ઝપાટામંધ.

હાસ=સંતોષ થવાથી બોલાતો શબ્દ.

મલકાવું=ખુશ થવું.

રિઆઉં=દુઃખી થાઉં; હેરાન થાઉં.

અડદાળો નીકળી જાય છે=ધણું

દુઃખ પડે છે; દમ નીકળી જાય છે.

બોળે=ભાર; વજન.

ઉલટો=સામો.

ડંકુકા=ટુંકી જડી લાકડી.

સ્થિતિ=દાલત; દશા.

પસ્તાવાનું=દિલગીર થવાનું.

સવાલ—એક ગધેડાનો ઉપરનો
ભાર પાણીમાં પડવાથી ઓછો
થયો અને ખીખ પરનો વધ્યો
તેનું કારણ શું ?

સાર—આપણી સ્થિતિનો
વિચાર કર્યા વગર દેખાદેખી
કરવાથી સુખને બદલે દુઃખ થાય છે.

ગધેડાં, સપ્ત, ડંડુકા, ત્રાસી, ભિતચીં, બિચાફં,
અથડાયો, ભિંચું, મલકાતું, માંડયું, રિખાઈ,
અડદાળો, ઉલટો, વધ્યો, દુઃખ, સ્થિતિનો, પસ્તાવાનું

પાઠ ૪.

દેખાવડું=શોભિતું.

ઉમદા=સરસ.

જન=ધોડા પર બેસવાની ચામડાની
બેઠક.

પક્ષોડી=મહાવરો કરાવી.

ચોળ=ધોડાની ગરદન પરના વાળ
(સિંહની ગરદન પર પશુ એવા
વાળ હોય છે.)

અધારી=મગદ, ધોડાની આંખે
બાંધવાનું ચામડું.

તેજ=પાણીદાર; વેગથી ચાલે એવો.

તાબેદાર=તાબે રહેનાર; આજ્ઞાધીન.

કીમતી=મૂલ્ય કિંમતનો; અમૂલ્ય.

પાણીદાર=તેજ; બળવાન.

ઓળો=પડછાયો; છાંયો.

ચમકતો=ખીતો.

પંપાળી=હાથ ફેરવી.

ચામડી=ચપટે હાથે ધીમે ધીમે ઠોકી.

પૂરપાટ=સપાટાબધ; ધસી ઝડપથી.

વશ=તાબે

જેઠો=શ્રદ્ધાવેધો

મુડદું=શાસ; શત્રુ.

દરકાર=પરવા

વફાદાર=મણીની સેવા બજાવનાર;
નિમકહલાલ.

સવાલ-ધોડો શું શું કામમાં
આવે છે? ગાય ને ધોડાનો મુકાબલો
કરો. ગાડીમાં જોડીએ છીએ ત્યારે
ધોડાને અધારી કેમ પહેરાવીએ
છીએ? ધોડો ધણો વફાદાર પ્રાણી
છે તે દાખલો આપી સમજાવો.

સાર—જનવરને સમજાવીને
કેળવવાથી તે વશ ચાલે છે. (૨)
તેના પર હેત રાખવાથી તે હળી
જાય છે.

દેખાવડું, પલોટી, ઊંચો, ગરદન, અંધારી,
કીમતી, પાણીદાર, હિંમત, સમજ્યો, થાબડી,
પૂરપાટ, દોડ્યો, જોડ્યો, જુડદાની.

પાઠ ૫.

દીવાળી=વરસનો દેવો દિવસ.

આતસકેરી=દેવતાની

બાજી=ખેલ; તમાસો.

આતસકેરી બાજી=દારખાનું ફાડવું
તે.

રુદેમાં=મનમાં.

દીસે=દેખાય.

પા ધડી=થોડીવાર.

ખાસો=મનનો

તમાસો=ખેલ.

ઠાંચન=સોનું.

શાખા=ડાળી.

પત્ર=પાંદડાં.

માત્ર=ફક્ત

હવાઇ=હવે હવામાં જઈ ફૂટે એવું

દારખાનું.

ખરે=નીચે પડે.

નીરખો=જુઓ.

નવાઈ=અચરસી; અચંખો.

બાજી=તીર.

તહાં=ત્યાં.

નમેથી=આકાશમાંથી.

જાણે ભયું બાજી તહાં ચડાવ્યું,

તારા નમેથી જઈ પાડી લાવ્યું=હવાઈ

છોડી તે જાણે આકાશમાં તીર

માર્યું તે જાણે જઈને આકાશમાંથી

તારા પાડી લાવ્યું.

વહી પુજી=હિસાબના ચોપડાની

પુજી કરી,

વહી=હિસાબના ચોપડા

વેંચે=વહેંચે.

નામા=હિસાબ.

ખેંચે=લખે.

દેવાલયો=દેરેરાં.

અનફટ=રાંધેલાં ધણા અનાજનો

હમતો.

હપં=હરખ; આનંદ

સમજીતી—જુઓ દારખાનું

ફૂટી રહ્યું છે, તે જોઈને માણસો

મનમાં ખુશી થાય છે; આ ખેત્ર
જોતાં થોડીવારજ સારો દેખાય
છે; એના જોવોજ આ દુનિયાનો
ખેત્ર છે. (૧)

કેઠીમાંનો દારૂ સળગી જીં
છે, એ જાણે સોનાનું જાડ જિગ્યું
હોય એમ જણાય છે; અને તેની
ડાળીઓ, પાંદડાં અને ફૂલો નીચે
પડતાં દેખાય છે, તે જોવાથીજ
ફક્ત ખુશી થવાય છે. (૨)

હવામાં સળગાવવાથી આકાશમાં

આતસકેરી, રુદેમાં, દીસે, ઘડી, કેડીથી,
નીરખો, ખુશીથી, અનકૂટ, હર્ષ.

પાડ ૬.

શિષ્યો=વિદ્યાર્થીઓ; નિશાળીઆઓ

બલાની=કામની; કાયદાની.

ટટાર=સીધા.

ટેવ=મહાવરો; આદત.

ચહેન=સુખ; નિરાંત.

એની મેજે=આપોઆપ.

આગમ=વિસામો.

એદી=ત્રણો આળસુ.

ખસ=પણી; જોઈએ તેટલી.

ઉંચે જાય છે. અને તેનાંથી તારા
નીચે પડે છે તે નવાઈ જુઓ,
જાણે ત્યાં સારું તીર ચઢાવ્યું ને
તે આકાશમાં જઈને તારા પાડી
લાવ્યું. (૩)

હિસાબના ચોપડાની પુજા
કરી પાનને સાકર વહેંચે છે, અને
નવા હિસાબ ઘણી ખુશીથી લખે
છે; દહેરાઓમ અનકૂટ પુરાય છે.
અને માણસો ઘણા આનંદી
જણાય છે. (૪)

ચાલાકી=ચંચળાઈ; અપજતા

સહેજ=જરા.

ટાકયો=ચેતાવ્યો.

પેન્સલ=સીસાપેન.

ખોતરવો=ખણવો.

સાર—૧ ટટાર ખેસવું. ૨.

વાંચતી વખત ચોપડીમાં જોવું.

૩. શિક્ષક શીખવે ત્યારે શિક્ષક

સામુંજ જોવું. ૪. દસ વાગે

સવું ને છ વાગે જોવું. ૫ કાન

નાકમાં આંગળી ધાલવી નહિ. ૬. | બખતી વખત પેન્સિલ મોમાં
દાંત કાન ખોતરવા નહિ. ૭. | ધાલવી નહિ.

શિખો, સાંભળશો, અર્ધા, સૂઈ, ટટાર, ટેવ,
દહાડા, ગુરુજી, ઊંઘથી, એદી, ઊઠવું, પૂરૂં, ટોકચો,
પેન્સિલ.

પાઠ ૭.

પ્રાંત=ધણા મહાલ અથવા તાલુકા
મળીને થએલો ભાગ.

વિભાગ=ભાગના ભાગ.

મહાસો=તાલુકા.

મૂળ=અસલ; જુનું.

વટપદ્ર=જ્યાં વડ છે એવું શહેર
(વટ=વડ+પદ્ર=ગામ)

વિશ્વામિત્રી=એ નામની નદી એ
ઢાઢરને મળે છે એના પર
વડોદરા શહેર છે.

કથા=વાર્તા; આખ્યાન.

વિશ્વામિત્ર=ગાંધી રાજના પુત્ર;
સપ્ત ઋષિમાંના એક.

વિમલેશ્વર=મહાદેવનું નામ છે.

પ્રસન્ન=ખુશ; રાજી.

પ્રાર્થના=માગણી.

ભુંડ=કુકર; સુવર.

ગટર=પાણી વહી જવાની પાકી નીક.

ત્રાસ=દુઃખ; પીડા.

સુખાકારી=સુખ આપે એવું.

આગજગીયા=ફૂલ ઝાડવાળી જગા.

તદન=બિલકુલ.

બદલાઈ=ફેરવાઈ.

સરોવર=મોટું વળાવ.

તળાવ=જેની ચારે બાજુ જમીન
ને વચમાં પાણી હોય તે.

મુખ્ય=મોટું.

આગળ પડતું=આગળ વધેલું.

વાચુકરો=વણવાનું કામ કરનારા.

હોશિયાર=કામલ.

રંગશાળા=રંગનું કામ શીખવનારી

શિ.શાળ.

સવાલ—વડોદરા રાજ્યનો
મોટામાં મોટો પ્રાંત કયો, અને
તેમાં કયા કયા મહાલો આવેલા
છે? વટપદ્ર વિષે વિશ્વામિત્રી નદીના
પુરાણમાં શું વાત છે? આજથી

ચાળીસ પચાસ વરસ પર વડોદરા
કેવું હતું? આજે વડોદરા કેવું
છે? વડોદરામાં નળવાટે પાણી
ક્યાંથી આવે છે? પેટલાદ શાને
માટે પ્રખ્યાત છે.

વિભાગ, ડભોઈ, શિનોર, સંખેડા, પશ્ચિમ,
પેટલાદ, ભાદરણ, મૂળ, વટપદ્ર, વિશ્વામિત્રી ઋષિ,
કિનારે, વિમલેશ્વર, પ્રસન્ન, પ્રાર્થના, ચાળીસપચાસ,
ગટરો, ગંધાતી, મચ્છરનો, ત્રાસ, વેઠાય, સ્વચ્છ,
દેખાવ, તદ્દન, સૂર્યા, મૂકી, રંગશાળા.

પાઠ ૮.

નગ=શહેર; પુર.

કરખો=મોટું ગામ,

કોટ=શહેરને ફરતી બાંધેલી બાડી,

પહોળી દિવાલ.

કિલ્લા=ગઢ; દુશ્મનથી બચવા માટે

બાંધેલું મકાન.

દર્બારવર્ત=ડભોઈ; દર્બારવાળી જગા.

કાલિકા=કાલકા

પસ્તાવો=દિલગીરી; અદ્દસોસ

ખંડેર=પડી ગયેલી ધમારનો.

સહજ=ગલદી.

ચાંડોદ=નર્મદા નદીને કાંઠે આવેલું
જનતાનું ઠેકાણું; ચાંડિકા માતાનું
ગામ.

ઓવારા=વાટ

રમણીય=સુંદર; રળિયામણો.

ફાંટો=શાખા.

ધાટ=ઓવારા.

શુકદેવ=વ્યાસના પુત્ર.

વ્યાસ=સત્યવતી કુમારીથી થયેલા

પરાશરના પુત્ર.

અનસૂયા=અત્રિ ઋષિની સ્ત્રી.

ચાંડીપુર=ચાંડિકા માતાનું ગામ;

ચાંડોદ; ચાણોદ.

સવાલ—ડભોઇના કોટ કિલ્લા | ચાંડોદમાં કયે દિવસે જત્રા ભરાય
કોણે બંધાવેલા? ડભોઇનો કિલ્લો | છે? નર્મદા કિનારે પવિત્ર સ્થળો
કોણે મજબૂત કરાવ્યો? શિનોર | ક્યાં ક્યાં આવેલાં છે? ચાંડોદ નામ
મહાલના મુખ્ય ગામ ગણાવો. | પડવાનું કારણ શું?

જૂનો, કસ્બો, કોટકિલ્લા, સિદ્ધરાજ, જયસિંહે,
દર્ભાવતી, વીસલદેવ, વાઘેલા બંશના, કાલિકા,
ઝીએ, છૂપી, દટાવી, પસ્તાવો, ચાંડોદ, નર્મદા,
પગથીઆનો, રમણીય, ફાંટો, સરસ્વતી, પવિત્ર,
કાર્તિક, શુકદેવ, વ્યાસ, અનસૂયાનાં, સ્થાને, ચંડ,
મુંડ, રાક્ષસો, ચંડિકા, ચંડીપુર.

પાઠ ૯.

ભોઠ=અક્રમ વગરનો; ભોઠડ; ભોટ.
સભાજને=તપાસજને; વિચાર કરજો.
બારેજડી=વડોદરાની ઉત્તરમાં ગામ છે
પાત્રેજ=વડોદરાની દક્ષિણમાં ગામ છે
નૂર=ભાડું
ધારી=વિચારી; સમજ.
યુક્તિથી=તદબીરથી; કળાથી.
ટીખલી=અટક્યાળો; મસ્કરી.
મસ્કરી=મજાક.

મુકામ=રહેઠાણ; વાસ.

દર્મિયાન=વચલા વખતમાં.
ખિસિયાણો પડી ગયો=ઝંખવાઇ
ગયો; શરમાઇ ગયો; ભજવાઇ
ગયો.

ભોઠડ=ભોઠ; ભાન વગરનો.

ફળ=ફાયદો.

સવાલ=ખીમાની વાત કહો.

સાર=ભોટમાં ન ખપવા માટે

કાગળ રાખવી.

ભોઠ, વાણીએ, છૂડું, નૂર, ઘાલ્યું, દિશા,
વીસીમાં, ભિતરો, ધાયું, જુક્તિથી, ઉઘાડી, ટીખલી,

અચ્યું, બિલાડું, મરકરી, મૂક્યું, ખૂબ, હસ્યો, દર્મિયાન,
ખિસિયાણોજ, લોહડ.

પાઠ ૧૦.

રળિયામણું=મુંદર; શોભિતું.

વાચનમાળા=વાંચવાની ચોપડીની હાર

સરસ્વતી=વિદ્યાદેવી

ચિત્ર=છબી.

હંસ=એક જાતનું પંખી; સરસ્વતી

તથા બ્રહ્માનું વાહન.

વિષય=આખત.

દુકાળ=અનાજ પાણી ન મળે એવો

વખત.

ભારે=ઘણી.

ચિંતા=ચીકર.

દશા=દાસ; હવાસ; સ્થિતિ.

વળવાનું=કામ ચલાવું

છૂટવાનો=નીકળવાનો.

રસ્તો=ઉપાય; પ્રલાજ.

ભરપૂર=પુરું ભરેલું.

ચીપ=પટ્ટી.

ઊગરું=અચ્યું.

લક્ષમાં=ધ્યાનમાં.

નજર=આંખ; નીધા.

અચંબો=નવાઈ; આશ્ચર્ય.

શોરખકોર=મોટો અવાજ; ખુમાર.

ધ્યાન=ચિત્ત

શિખામણુ=ફાયદાની વાત; બોધ;

ઉપદેશ.

સવાલ--કાયબો ને હંસની

વાત કહો.

સાર--મિત્રની સારી શિખા-

મણુ પ્રમાણે ન ચાલવાથી નુકસાન

ચાય છે.

જીવડાંને, રળિયામણું, ચિત્ર, ચિત્રેલો, દોસ્તી,
વિષય, દિવસ, મુકાઈ, ચિંતા, દશા, છૂટવાનો, દાંત,
ઊગરું, લક્ષમાં, ઊડીએ, મૂંગા, ઊડયા, શોરખકોર,
ધ્યાન, અચ્યું, ઊઘડવાથી, શિખામણુ.

પાઠ ૧૧.

કૌશલ્યા=દશરથના પટરાણી;

રામની મા

સંવાદ=એ જણુ વચ્ચેની વાતચીત;

વાદવિવાદ.

કાલા=કાલું કાલું ને ખરાબર ન
સમજાય એવું બોલનારા.

(કાલું કાલું=મીઠું મીઠું)

કોમળ=નાજીક.

દેહડી=દેહ; શરીર

લાડકવાયા=લાડમાં ઉછરેલા; ભાકડા.

તંત=છોકરો.

ગુપ્ત=છુપા; કોઈ ન જાણે એવી રીતે.

ગુપ્ત રાખું=સંતાડું; છુપાવું.

ખીજું અવર=ખીજું કોઈ (અવર=
ખીજું)

મે તો=મારાથી તો

તુજ=તારા.

રેવાય=રહેવાય.

મુતે=મને.

વનકુળ=ઝાડની છાંયનાં લુગડાં;
વલકલ.

તથ=છોડી.

વસ્ત્ર=લુગડાં.

આભૂષણ=ત્રેણું.

સાર=સારા; ઉત્તમ.

સૂણી=સંભળી.

સુખદતા=સુખની આપનાર.

આશા=રાજ્ય; હુકમ.

અવધ=મુદત.

વીત્યા=ગયા

નિજ=પોતાના.

પુરમાંહે=શહેરમાં; નગરમાં

ગિરિધર=એ નામનો વૈષ્ણુવ કવિ.

સમજીતી-રામચંદ્રજી વનમાં

જવા માટે કૌશલ્યા માની રજા
લેવા આવ્યા ત્યારે કૌશલ્યા મા
એમ બોલ્યાં, કે ઓ મારા વહાલા
કાલા કુંવરજી, તને જંગલમાં
જવા દઇશ નહિ. (૧)ઓ મારા વહાલા, કાલા
કુંવરજી, મારા લાખડા છોકરા, તારું
શરીર ધણું કોમળ છે (૨)ઓ મારા વહાલા, કાલા કુંવરજી,
જેમ ખીજું કોઈ જાણે નહિ તેમ તને
મારી વાડીમાં સંતાડી રાખું. (૩)

ઓ મારા વહાલા કાલા કુંવરજી,
મારાથી તો તારા વગર રહેવાશે
નહિ, તો મને મૂકીને તમે કેવી
રીતે જશો ? (૪)

ઓ મારા વહાલા કાલા
કુંવરજી, ઉત્તમ લુગડાં ધરેણાં
પહેરવા છોડીને વનમાં ઝાડની
છાલનાં લુગડાં કેમ પહેરશો ? (૫)

કૌશલ્યાના એવાં વચન સાંભ-
ળીને રામજી બોલ્યા, ઓ સુખ
આપનારા માતાજી સાંભળો, તમે
મનમાં ધીરજ રાખો. (૬)

બોલ્યાં, ગુપ્ત, વાડીમાં, વસ્ત્ર, આભૂષણ, આજ્ઞા,
ચૈદ, વીત્યા.

પાઠ ૧૨.

ટે.જોટાળાં=જથાબંધ.

ખીકણુ=ડરકણુ; ખીએ એવા.

ખચાવ=રક્ષણુ.

જથાબંધ=સાથે; ભેગાં થઈ, એકઠાં

સંભાળ=પરદાસ; જતન; રક્ષણુ.

રવાંટાં=કુમળા ઝીણા વાળ.

મુઠ્ઠાકાંટી=મળકાંટી.

ઓ સુખ આપનારા માતાજી
સાંભળો, હું થોડા વખતમાં પાછો
આવીશ, માટે તમે મને વનમાં
જવાની રજા આપો. (૭)

ઓ સુખ આપનારા માતાજી
સાંભળો, મારે પિતાનો હુકમ
માનવો અને ચૈદ વરસ વનમાં
રહેવું. (૮)

ઓ સુખ આપનારા માતાજી
સાંભળો, ચૈદ વરસ પુરા થયા
પછી નહિ રહું, અને આપણા
શહેરમાં વહેલો આવીશ. (૯)

બોધ-માઆપનો હુકમ માનવો.

કૂદકો ભરતું=કેકડા મારતું.

મળતાં=જોવા; જગત્તર.

રહેઠાણુ=વાસ; મુકામ.

વન્દરપતિ=ઝાડપાન.

ચપળ=ચાલાક.

કૂદકો=છલંગ; ફાળ.

સવાલ-સસલાં કયાં જોવામાં
આવે છે ? સસલાં પોતાનો ખચાવ

કરવા માટે શું કરે છે? પાળેલાં
સસલાને પાંજરામાં રાખવાનું કારણ
શું? સસલાના શરીરનું વર્ણન
કરો. સસલાના કાન કયારે હબા
થઈ જાય છે? સસલું ફૂદકા બરતું
કેમ ચાલે છે? સસલાના પંજ
કોના જેવા હોય છે? નખ કોના
જેવા હોય છે? દાંત કોના જેવા
હોય છે? આગલા દાંત કેવા હોય
છે? સસલું શું શું ખાય છે?

ટોળેટોળાં, જથાખંધ, પાંજરાંમાં, મુંવાળાં,
રૂંવાંટાં, પૂંછડી, ફૂદકો, રહેઠાણ, ચપટા, પાંદડાં,
કુતરાંખિલાડાં, આંધળાં, વનસ્પતિ, ઇશ્વરે.

પાઠ ૧૩.

મહારાણી=મેટાં રાણી.

વિકટોરિઆ=હિંદુસ્તાનનાં મહારાણી

કારભાર=ચલીવટ.

હાથમં=તામામાં.

વેપારી મંડળ=ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની.

ખળવો=મંડ; દુલ્લડ.

રાજ્યકારભાર=રાજનો ચલીવટ.

અબાહાબાદ=ગંગા ને જમના નદીના

સંગમ પર શહેર છે; પ્રયાગ.

સસલું કોનું પેડે આંધળું જન્મે
છે? જનાવરો સસલાનો નાશ ન
કરતા હોત તો શું થાત? સસલું
ગરીબ પ્રાણી છે તેથી ઇશ્વરે એનાં
આંખ, કાન અને પગ કેવાં
બનાવ્યાં છે?

બોધ-પરમેશ્વરે દરેક પ્રાણીના
શરીરના ભાગો તેનું રક્ષણ થાય
એવા બનાવ્યા છે.

ઢંઢેરો=જાહેર નામું.

વચન=કોલ; કપ્પલાત.

દેવલોક પામ્યા=સ્વર્ગવાસી થયાં.

આબાદી=ચઢતી.

સવાહશાંતિ=મુખ.

દયાળુ=દયાવાળાં.

અમલદાર=અધિકારી.

સહી=મતુ; કપ્પલાત; મંજુરી.

લાભમાં=ફાયદાને માટે.

દિલ્લીર=નાપુશ.

જોધો=સૂર્યો.

માલ=રીતમાત; વર્તણુક.

ઉપકાર=પાડ; આભાર.

મારી આપી=ઝોડી દીધો.

ધર્મગુરુ=ધર્મનું શીખવનાર.

ખાનગી=છુપી; ગુપ્ત.

ખંચાચો=ખંચકો ખાધો; અચકાચો.

ધંધા=મરજી.

કુબ્જ=પાપી.

કદ્રૂપી=મેડાળ; ધાટ વગરની.

કર=ખીક.

વિષે=માટે.

ઉત્કંઠા=ચણી ધંધા.

વડા=મોટા.

સવાલ—૧૮૫૭, ૧૮૫૮,

૧૯૦૧ અને ૧૯૧૦ માં શું

ખતાવ ખન્યો ? મહારાણી

વિક્ટોરિઆનો જન્મ અને સ્વર્ગવાસ

કયા સનમાં થયો ? એઓ કેટલા

વરસની ઉંમરે ને કયા સનમાં

ગાદી પર બેઠા ? મહારાણીશ્રી

બન્નાં ને દયાળુ હતાં તેની વાત

કહો. મહારાણી પછી કોણ ગાદીએ

બેઠું અને તેમણે કેટલા વરસ

રાજ કર્યું ? હમા એડવર્ડ કયા

સનમાં સ્વર્ગવાસી થયા ? એમની

પછી ગાદીપર કોણ બેઠું ? હાલના

આપણા રાજતથા રાણીનું નામ શું !

વિક્ટોરિઆ, સિપાઇઓનો, નવેંઝર, અલાહા-
બાદ, હંદેરો, ઈનસાફ, સલાહશાંતિ, દયાળુ, પૂછ્યું,
દિલગીર, ખૂશ, ધ્રૂજતો, ધર્મગુરુ, ટાંગેલા, ધંધા,
કહ્યા, કદ્રૂપી, ઉત્કંઠા, એડવર્ડ, પમા જ્યોર્જ.

પાઠ ૧૪.

અણસમજી=સમજણ વગરના.

સમજી=સમજણ વાળા.

ઢાળાવ=ઢાળ; ઢાળાણ.

જોસમાં=ઝપાટાખંધ.

જક્કી=જીદી; હઠીલું; મમતી.

અજમાવ્યું=વાપર્યું; ખતાવ્યું.

મંહોમાંહ=પરસ્પર; એક બીજામાં

જોસથી=એકદમ.

ધડકો=હસેલો.

ટકકર લેવી=માથે માથા અક્ષાળવા
 જોખમ=નુકસાન; હાનિ.
 યુક્ત સૂઝી=વેપાય જડયો.
 રસ્તો માપવો=રસ્તો કાઢવો; નિકાલ-
 કરવો.
 શાણાં=ડાહ્યાં.
 હઠીતાં=અહો; જક્ષી. મમતી

આણુસમજી, ઢોળાવ, જક્ષી, ટકકર, શીંગડાં,
 અથડાવ્યાં, માંહ્યોમાંહ્ય, ફૂંધાં, ધકકો, ઊંડી, યુક્ત,
 સૂઝી, હઠીતાં, મદદગાર.

પાઠ ૧૫.

પ્રહ્લાદ=હિરણ્યકશિપુરાક્ષસનો પુત્ર;
 વિષ્ણુનો ભક્ત.
 હિરણ્યકશિપુ=હિરણ્યાક્ષનો ભાઈ;
 પ્રહ્લાદનો આપ
 બળીઓ=જોરાવર; બળવાન.
 સનાવતો=વજ્રવતો; દુઃખ દેતો.
 કટ્ટો=ખારીલો; દુશ્મનાઈ છોડે નહિ
 એવો.
 દુશ્મન=શત્રુ; વેરી.
 ભગવાન=પરમેશ્વર; પ્રભુ.
 ભજન=ભક્તિ,
 વેરી=વેર રાખનાર; દુશ્મન; શત્રુ.

મદદગાર=મદદ કરનાર; આશરો
 આપનાર.

સવાલ—અણુસમજી ને
 સમજી ઘેરાની વાત કહો.

ખોધ—૧) અવરં કામ પણ
 સંપીને કરવાથી સહેજું થાય છે.
 ૨) વખત ચિચારીને ચાલવું.

ગિલકુલ=જરાપણુ; લગારે.

બાગખડી=૫૬.

રામ=ભગવાન.

માયું ધુણાવતો=૧૧ કહેતો.

રામ વિના=ભગવાન વગર.

શીશ=માયું; શિર.

ધુણાવતો=હલાવતો.

જોડીદારે=સાથીઓ; જોડે ભણનારા.

થાક્યા=કંટાળ્યા; કાચર થયા.

હરીકત=વાત.

ધમકાવ્યો=ધમકી આપી; ખીક

ખતાવી.

ખીક=ખાક; ફર.

સમગ્રે ડગ્યો નહિ=જરાપણ વિચાર
બદલ્યો નહિ.

મન ઘાસ=ચિત્ત પરેવ; ધ્યાન રાખ.
રહ=રહ; હઠ.

હઠ=મમત.

વીનવ્યો=સમજવ્યો.

જોખવ્યા=મથુકાર્યા; પત કર્યા.

લાલચોળ=મથુજી ગુરસે.

ઠાલી=ખાલી.

ડોલા કાઠી=ધમકી આપી

સંભાર્યા=ચાદ કર્યા; સમર્થ.

એકદમ=તરત

નરસિંહરૂપે=સિંહના જેવું મોખને
ખાકીનો ભાગ માણસ જેવો એવા
દેખાવથી

ખિલામણું=ભયંકર; વિક્રાંત.

ધ્રુજવ=કંપવા.

નાશ કર્યો=મારી નાખ્યો.

સવાલ—હિરણ્યકશિપુ કોણ
હતો ? એના પુત્રનું તથા ભાઈનું
નામ શું ? હિરણ્યકશિપુનો નાશ
કેવી રીતે થયો ?

સાર—સાચા બાવથી પરમેશ્વરની
ભક્તિ કરવામાં આવે, તો પરમેશ્વર
મદદ કર્યા વગર રહેતા નથી.

મહત્તાદ, હિરણ્યકશિપુ, સતાવતો, વિષ્ણુ,
ભગવાનનો, કદ્દો. દુશ્મન, ખિલકુલ, ધુણાવતો, શીશ,
ધમકાવ્યો, ડગ્યો, રહ, હઠ, વીનવ્યો, ગુરસે, સંભાર્યા,
નરસિંહરૂપે, અર્ધું, ધ્રુજવા.

પાઠ ૧૬.

તાતતણું=પાપનું; પિતનું

માન=આખર; મોટાઇ.

રંગીલા=આનંદી.

અણુભણે નીર=અનન્ય પાણીમાં.

નીર=પાણી.

નવ=નહિ

નીચની=હઠકા માણસની

જોડ=જોડે; સાથે.

રીસ=ગુસ્સો.

કીજીએ=કહીએ.

દિન=દહડો.

રેણુ=રાત

દિન રેણુ=દહાડો રાત

રણિઆત=આનંદી; ખુશ; મગન.

પાવક=અગન; દેવતા.

વાટ=રસ્તો.

લીધું દધું=લીધેલું આપેલું

ખાને=ખાંતયી; કાળજીથી.

ખોટ=તુકસાન; ટોટો.

ખોટ=ખોટું.

ખોટવડાઇ=ખોટપણુ; ખોટી ખોટાઇ.

ભોપીએ=ખોડી દધએ.

ધર્મ=કરજ; કરવાનું કામ; કર્તવ્ય.

પંડને=શરીરને; દેહને

પાવન=પવિત્ર; ચોક્ખી.

નિર્મળ=ચોક્ખા; ભેલ વગરના.

શુદ્ધ=ચોક્ખું; સ્વચ્છ.

પોલીએ=સૂઝએ.

હસ્તે=હાથ વડે

તરણુ=ધાસ; તૃણ.

હૃદેમાં=મનમાં

કાળિદાસ=ભોજ રામના

વખતમાં કવિ થઇ ગયા તે.

સમજુતી-ઓ આનંદી
છોકરા, તું બાપની આબરુ રાખજો;
ઓ આનંદી છોકરા, તું માને
પગે લાગજો. (૧)

ઓ આનંદી છોકરા, અગાધ્યા
પાણીમાં પેસીએ નહિ, ઓ આનંદી
છોકરા, નીચની જોડે બેસીએ નહિ
મતલબ કે નીચ માણસની દોરતી
કરીએ નહિ. (૨)

ઓ આનંદી છોકરા, ગાયન
(ભજન) વારતા અને બે જણ
વચ્ચેની વાતચીતમાં વચ્ચે બોલીએ
નહિ. (૩)

ઓ આનંદી છોકરા, રમતાં
ગુસ્સો કરીશ નહિ; ઓ આનંદી
છોકરા, રાત દહાડો ખુશ રહીએ. (૪)

ઓ આનંદી છોકરા, દેવતામાં
હાથ ધાલીએ નહિ; ઓ આનંદી
છોકરા, સાંકડે (ગલી કુંચીને)
રસ્તે જઇએ નહિ. (૫)

ઓ આનંદી છોકરા, આપેલું
લીધેલું કાળજીથી લખાવીએ તો
તુકસાન થાય નહિ. (૬)

ઓ આનંદી છોકરા, અપણી
મોઠાઇ છોડીએ નહિ; ઓ આનંદી
છોકરા, ઘરમાં આપણી ફરજ
બજાવીએ. (૭)

ઓ આનંદી છોકરા, ચોકખા
પાણીથી નાહીએ, અને શરીરને
પવિત્ર રાખીએ. (૮)

ઓ આનંદી છોકરા, મેલાં
લુગડાં પહેરીએ નહિ; ઓ આનંદી
છોકરા, શરીર ચોકખું રાખીએ. (૯)

ઓ આનંદી છોકરા, સવારના
પહેરમાં સૂઇ રહીએ નહિ; ઓ
આનંદી છોકરા, હાથ વળી ધાસ
તોડીએ નહિ, કારણકે સાપ વગેરે
માંહે ભરાઇ રહ્યું હોય તો તે
કરડે. (૧૦)

ઓ આનંદી છોકરા, મેં
એવી જે વિદ્યા શીખવી તે ઓ
આનંદી છોકરા, તારા મનમાં
રાખજે. (૧૧)

દિન, રજિયાત, વાટ, ખોટ, નિર્મળ, શુદ્ધ,
વિદ્યા, હૃદેમાં.

પાઠ ૧૭.

પોળોમાં=શેરીમાં; ફળીઆમાં,
મહોલામાં.

રખડતાં=ધણી વગરનાં.

હડે હડે કરે છે=કાઠી મૂકે છે.

દેખાવડાં=શોભિતાં.

વક્ષાદાર=નિમકહલાલ; ધણીની સેવા
બજાવનાર.

જેખમમાં=તુકસાનમાં; આકૃતમાં

ખાડાખૈયા=ખાડાટેકરા.

અટકતું=થોભતું; ઊભું રહેતું.

ચેતતો=સમજતો.

સાચવીને=સંભાળીને; બાળવીને.

ચતુર=ડાહ્યું; શાહ્યું; સમજી.

ચોકી=તપાસ; દેખરેખ; સંભાળ.

ધારીને=તાકીને; અરાબલ ધ્યાન દઇને.

સકોચઃ=સંકડાઈ.

ચીખાં=ચપટાં; ખેટલાં.

અણીદાર=અણીવાળા.

અકુડ=ટટાર.

લગડતા=ઝુલતા; લટકતા.

મદદ=આશરો; આધાર.

ચંચળ=ચાલાક.

ગંધ=વાસ.

જડખાં=ડાખાં.

લટકતી=લખડતી

લાળ=ચીકણું થુંક.

મોં વાટે=મોંને રસ્તે.

સવાલ-રખડનાં અને પાળેલાં
કુતરાના દેખાવમાં શો ફેર હોય છે?
આ પાઠમાં આવેલા વક્ષાદાર ને
ચતુર કુતરાની વાત કહો. કુતરાના

શરીરનું વર્ણન કરો. કુતરાના કયા
કયા ભાગ ચંચળ હોય છે? આપણો
પરસેવો શરીર વાટે નીકળે છે કુતરાનો
પરસેવો કયે વાટે નીકળે છે? કુતરા
શું શું કામ કરે છે? કુતરો
કેવું પ્રાણી કહેવાય? જ. શિકારી.

ખોદ-કુતરાની પેટે આપણે
માખાપ ગુરુ શેઠ અને રાખ
તરફ વક્ષાદાર રહેવું જોઈએ.

ગંદા, ખાડાખેયા, અટકતું, ચેતતો, તપાસ્યાં,
દૂંકા, અકકડ, લખડતા, દૂરથી, ગંધ, જડખાં.

પાઠ ૧૮.

ન્યાય=ધનસાધ.

ન્યાયી=ધનસાધી

મલાવ=એ નામનું મીનળદેવીએ

ખંધાવેલું ધોળકામાં તળાવ છે

મહાપ્રતાપી=ધણી શક્તિવાળો; ધણો

શૂરવીર

ઉદાર=મોટા મનનો; સખી

સિદ્ધપુર=એ સરસ્વતીને કાંઠે જાત્રાનું

ઠેકાણું છે.

શ્રદ્ધાળુ=મહાદેવનું દહેરું.

શાણી=ડાહી: સમજુ.

મોટા મનની=ઉદાર; સખી.

કેળવવાનો બોળે=મણાવવાનું કામ.

શિર=માથે.

મનમાનતી=મન ખુશ થાય એટલી.

રકમ=રૂપિયા; ચીજ.

રાજપુરુષો=રાજકારભારીઓ.

નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ; નિર્ણય.

ડગી=ખસી; ફરી.

સલાહકારો=સલાહ આપનારા.

સલાહ=અભિપ્રાય; વિચાર.

જેરનુંલમથી=અળાતકારે; મરણવિરહ
ખાનગી=પોતાની.

જેરનસાફ=અન્યાય.

બેડાળ=ધટ વગરનો; કદરપો.

શાખ=ધૃષ્ટા; મરણ.

ખાલર=માટે.

અન્યાય=જેરનસાફ.

શાખ શ=વન્ય.

નિર્મળ=વિવ્ર; તરફદારી વગરનો.

કહેવત=કહેતી.

સવાલ—‘ન્યાય જોવો હોય તો
મલાવ જુઓ’ એ કહેવત પર શાથી

પડી? સિદ્ધપુર કદ નદી પર આવેલું
છે? એનું જીતું નામ શું? રૂદ્રમાળ
એટલે શું એ કાણે બંધાવ્યો ને કાણે
પુરો કર્યો? સિદ્ધપુર નામ પડવાનું
કારણ શું? સિદ્ધપુર શાને માટે
પ્રખ્યાત છે? સિદ્ધરાજના બાપ
અને માનું નામ કહો. મીનળદેવી
હયાળુ તે ન્યાયી હતાં તે તમે શા
ખથી કહી શકો છો?

સાર—આપણી પાસે સત્તા
હોય તોપણ સત્તાનો ખોટો ઉપયોગ
કરવો નહિ.

ન્યાય, સિદ્ધરાજ જયસિંહ, મહાપ્રતાપી,
સિદ્ધપુર, જાત્રાનું, સરસ્વતીને, કિનારે, શ્રીસ્થળ,
રૂદ્રમાળ, મીનળદેવી, શિર, ઘોળકામાં, માલિક,
પુરુષો, નિશ્ચયથી, મિલકત, જેરનસાફ, નિર્મળ.

‘વાં ૧૯.

ખાધે પીધે સુખી=સાધારણ સારી
સ્થિતિમાં.

અચરવાળ=જોડરાં છાંયાવાળાં.

હમેસ=જેરન; નિલ.

છાયા=પડાયા; જોડા.

સુગંધ=સારી વાસ.

કેટલાક=કોઈ કોઈ

ધૂણી=ધુમાડો.

મથાળે=કપલે ભાગે.

પુરાખોશર=સુગંધીવાળા.

ખીરમાસી=ખારે માસ બે એવો છાંડ

સવાલ—તમે જોયાં હોય તે
ઝાડનાં નામ દો. લીમડો, ખેરસલી,
આમલી, આંખો ને કેળ શું કામમાં
આવે છે? લીમડાનાં પાંદડાંનો

ઉપયોગ કહો. લીમડાનાં ઝાડ
ફટલી તરેદનાં થાય છે ને તે,
કયા કયા? ફૂલઝાડ ગણાવો.

તુલશીદાસ, ઈંદુ, મણિધર, કુસુમ, ધૂણી, બસુ-
સનું, મથાળે, ખુશખોદાર, ઉનાળામાં.

પાઠ ૨૦.

સોમત=સંગત; દોસ્તી.

અસર=પ્રાગણી; ફળ; પાસ

જેવી સોમત તેવી અસર=જેવી

દોસ્તી હોય તેવો તે થાય.

નીચનો=હલકાનો; નકારાનો.

સંગ=સોમત; દોસ્તી.

ખુદ્ધિ=અક્રુત; સમજ.

ગુણ=પ્રારા લક્ષણ.

ગુમાવે=ખુએ

બાખા=માખા; ખોત્રી.

બાખે=ખોત્રે; કહે.

રીત=ચાલચલકત; વર્તણુક.

ઉચ જણુ=સારા માણસ.

સંગત=સોમત.

કદાપિ=કોઈ વખત,

કોઈ=કોઈ.

દન=દિવસ.

કોઈ દન=કોઈ પણ દિવસ.

સમજુતી—હલકા માણસની
સોમત કરવાથી નકારી ખુદ્ધિ
આવે છે, હલકા માણસની સોમત
કરવાથી સઘળા સારા ગુણો ખુએ
છે, હલકા માણસની સોમત
કરવાથી નકારી ખોલી ખોલે છે,
હલકા માણસની સોમત કરવાથી
હલકીજ ચાલચલકત રાખે છે,
હલકો માણસ હલકાં કામ કરે
છે, તેથી તે હલકો કહેવાય; પણ
સારો માણસ કહેવાય નહિ.
સામળ કાંઈ કહે છે, કે હલકાની
સોમત કોઈ વખતે કોઈ પણ
દિવસ કરવી નહિ.

ખોત્રી-નકારાની સોમત કરવી
નહિ, પણ સાદાની સોમત કરવી.

બુદ્ધિ, સંગત, કદાપિ, સામળલટ્ટ.

પાઠ ૨૨.

ધર્મબુદ્ધિ }
પાપબુદ્ધિ } માણસનાં નામ છે.

દાનત=વિચાર.

બુરી=નહારી; ખરાબ.

ફાસલાવીને=ખેડું સમજાવીને;
પટાવીને.

પુષ્કળ=ઘણો.

દગો=કપટ; છળ.

પચાવી પડીશ=લઠ લઠરા.

ધારી=વિચારી; સમજી.

પરદેશ=ખીજો દેશ; પારકો દેશ.

મુસાફરી=દેશ દેશ ફરવું તે.

ચતુરાઈ=ડાહાપણ.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ.

વાણીના=મોતના.

ફંદ=લુચ્ચાઈ; કાવતરું.

ફસાયો=સપડાયો. [લઘ લેશે.

ફાલી ખાશે=સમજાવી પટાવી

હૃદય=અંતઃકરણ; મન; દિલ.

લુચ્ચાઈ=કપટ; છેતરપંડી.

માન્યું=કબુલ કર્યું.

ધર્મબુદ્ધિ, પાપબુદ્ધિ, દાનતનો, પુષ્કળ, ચતુરાઈ,
સ્વદેશમાં, ફંદમાં, હૃદય, લુચ્ચાઈ.

પાઠ ૨૨.

ખત=પૈસો.

ખાલી=પૈસા વગરનો.

દોષ=થુનો; વાંક.

દોળી પાડ્યો=માથે નાખ્યો.

ધર્મબુદ્ધિને માથે દોષ દોળી પાડ્યો=

ધર્મબુદ્ધિના પર તકોનન મૂક્યું.

સરકાર=રાજા.

વનદેવી=વનની દેવી.

સાક્ષી=સાહેબ; નજરે જોનાર.

શમી=સમડાતું ઝાડ.

ખખોલ=પોલાણ.

ન્યાયાધીશ=ન્યાય કરનાર અમલદાર

શિક્ષા=મુલત.

મારે માથે પાપ કોણ ઓરાટે છે=

મને કોણ પાપી ઠરાવે છે.

જુઠાણું=જુઠ.

જાહેર=જાણીતું.

ઘટતી=ઘાયક; જોઇએ તેવી.

ખાડો ખોદે તે પડે=ખીજને નાખવા

ખાટે ખાડો ખોદે, તો તેમાં તે

પોતેજ પડે. મતલબ કે ખીજને

દોષ, ઢોળી પાડયો, ફરિયાદ, સાક્ષી, ન્યાયાધીશ,
શિક્ષા, ઓરાદો, જુઠાણું.

પાઠ ૨૩.

દશેરા=આસો સુદ ૧૦.

સવારી=સરવસ.

તહેવાર=પર્વ; આનંદનો દિવસ.

દમદમાભરેલી=ભપકાવાળી.

ઠામ ઠામ=જુદે જુદે ઠેકાણેથી.

રાજમહેલ=રાજાને રહેવાનું મકાન

મોખરે=સાથી આગળ

લક્ષ્મી=સેના; ફોજ

તોપ=ગેંડાવળી મોટી બંદુક.

ખાસાપાગા=જરૂરને વખતે કામમાં

લેવાની ઘોડે સવાર ઢુકડી.

શરણાદ=પીપી.

ઝરીનો=કસબનો.

માવડો=ધન.

નુકસાન કરી પેતાનું ભયું કરવા

ધારે તોતેને પેતાનેજ નુકસાન થાય.

સવાલ—ધર્મયુદ્ધિ તે પાપ-
યુદ્ધિની વાત કહેા.

સાર—‘ખાડો ખોદે તે પડે.’

‘વાવે તેવું લણે. કરે તેવું પામે’

હજુરાત પાગા=મહારાજની તહેના-

તમાં રહેનાર ઘોડે સવાર ઢુકડી

સિંદદાર=સરદાર વર્ગના માણસો.

સુખ્ય આમલદારો=ખાતાના હિપરી

અધિકારીઓ

અંખાડી=વાથી ઉપર બેસવાની

બેઠક; હાલો.

પાયદળ=પગે ચાલાર.

દિલ્લીનો વાવડો=દિલ્લી દરબાર

વખતે લઈ ગએલા તે નાવડો

અંગરક્ષણ=મહારાજનું રક્ષણ કરનાર

માણસો.

રેસિડન્ટ=માઠા દેશી રાજ્યમાં અંગ્રેજ

સરકારના રહેનાર ગેલચી.

સા. = સુખ્ય; અમલ.

ખ્યાલ=વિચર.
 ગણપતિ ચોથ=માદરવા સુદ ચોથ
 ઈંદુમતી=યુવરાજ પ્રતાપસિંહરાવની
 મોટી એન.
 સ્થાપના=પધરામણી.
 ઠાઠ=ભપકા.
 અનંતચૌદસ=માદરવા સુદ ચૌદસ.
 ગણપતિ=મહાદેવ ને પાર્વતીના પુત્ર
 મૂર્તિ=દેવનું સ્વરૂપ; પ્રતિમા.
 પાલખી=નરવાહન.

ધેરેધેર=દરેક ધેર.

ઉત્સવ=એત્તવ.

મંડળીઓ=માણસોનું ટાળું.

સવાલ—દશેરાની સવારી કયે

દિવસે અને કયાંથી નીકળે છે ?
 દશેરાની સવારીની રચના કહો.
 ગણપતિની સવારી કયે દિવસે
 નીકળે છે ? ગણપતિની મૂર્તિને કયાં
 પધરાવવામાં આવે છે ? ગણપતિનો
 ઉત્સવ કયા લોક ઠડયા કરે છે ?

દસેમના, પૂજે છે, ચિત્રો, શરણાર્થ, વાવટો,
 હજુરાત, સિલેદાર, રાજકુટુંબનાં, અંખાડીમાં,
 દિલ્હીનો, અંગરક્ષક, શ્રીમંત, ખિરાજે, દીવાન,
 રેસિડંટ, અંગ્રેજ, સત્તાનો, ખ્યાલ, ગણપતિચોથે,
 ઈંદુમતી, અનંતચૌદસે, મૂર્તિને, ઉત્સવ.

પાઠ ૨૪.

ધણીનું ધાર્યું ધાય=પરમેશ્વરની મરજી
 પ્રમાણે ધાય.
 ધાર્યું=ધારેલું; મરજી પ્રમાણે.
 મિત્ય=દેહકટ; નકામો.
 મલધાય=પુણ્ય ધાય.
 નરનાથી=માણસનાથી.

નીપજે=ધાય.

ધાય=દોડે; જાય.

કતા=પરમેશ્વર.

કરુણા=મહેર; કૃપા.

ધરી રહે=એમની એમ રહે.

ધારણા=વિચાર; અટકાવ.

ધારણા ધરી રહે=વિચર એમના

એમ રહે; વિચાર પ્રમાણે ધાય મહિ.

ભાણે=ભાણામાં.

ભાણે ભર્યાં=થાળીમાં પીરસેલાં.

આશા=ઉમેદ.

અંતરમાં=મનમાં.

અદ્યપ્યજ્ઞ=યોડા બળવાળો.

આદમી=માણસ.

ફાકટ=નકામો: મિથ્યા.

શીદ=શા માટે.

કુલાય=પુણ થાય.

સમજીતી—માણસ સમજે છે કે મેં કર્યું, એમ સમજી મનમાં ફાકટ પુણ થાય છે. માણસનાથી કંઈ થઈ શકતું નથી, પરમેશ્વરની મરજી પ્રમાણે થાય છે. (૧)

વાણીઆ વહાણમાં બેસીને પૈસા કમાવા માટે પરદેશ જાય છે, પણ તે પૈસા લાવે કે પોતે પાછો આવેજ નહિ પરમેશ્વરની મરજી પ્રમાણેજ થાય છે. (૨)

ધણીનું, ધાર્યું, મિથ્યા, વાણીઆ, કર્તાની, કરુણા, ભર્યાં, શીદ.

પાઠ ૨૫.

નમનતાદિનમ્રતા: વિનય.

વિનયનમ્રતા: વિનયનમ્રતા.

પરમેશ્વરની મહેરબાની વગર આપણાથી કંઈ પણ કરી શકાય નહિ. આપણા વિચાર એમના એમ રહે છે. પરમેશ્વરની મરજી પ્રમાણેજ થાય છે. (૩)

થાળીમાં પીરસેલાં જમણો જમ્યા વગર એમના એમ રહી જાય છે. તે મનની ઉમેદ મનમાંજ રહે છે. પરમેશ્વરની મરજી પ્રમાણેજ થાય છે. (૪)

અરે યોડા બળવાળા માણસ, તું નકામો થું કરવા કુલાય છે ! દત્તપતરામ કવિ કહે છે, કે જગતમાં પરમેશ્વરની મરજી પ્રમાણેજ થાય છે. (૫)

સાર—માણસનું ધારેલું કંઈ પણ થતું નથી. પણ પરમેશ્વરની મરજી પ્રમાણેજ બધું થાય છે.

શહનશાહ=મહારાજાધિરાજ; રામન, રામ.

અંતરમાં=મનમાં.

પોષાક=પહેરવેશ.
 પારખે=ઓળખે; જાણે.
 ફંટાતો=મદક્ષાતો.
 પાસ=પાશુ; તરફ.
 સત્તા=હકુમત.
 દમામ=મપકો; રોપ.
 અક્રડ=અભિમાની; અભિમાનથી
 બરેલો.
 ધરે=ચલાવે; કરે.
 વિચિત્ર=નવાઈ જેવું.
 સદ્ધાધી=રોપથી; ખંચાયા વગર.
 મગફરીમાં=મોટામાં; અભિમાનમાં
 તરફી=મહેનત; તકલીફ.
 પાયરી=દરજો; ઓધો.
 બેદરકારી=મેરીકરાઈ.
 ઉડાવ્યો=કાઢ્યો.
 અચખો=નવાઈ; આશ્ચર્ય.
 નાયક=સિપાઈનો ઉપરી.
 હવાલદાર=નાયકનો ઉપરી,
 જ. માદાર=હવાલદારનો ઉપરી.
 સેનાપતિ=લશ્કરનો ઉપરી.

ફિકકું પડયું=કતરી ગયું; ઝંખવાઈ.
 ગયું.

સાદે=અવાજે.

ખુદ=પોતે; જાતે.

જડ જેવો=હાલે ચાલે નહિ એવો;
 સ્થિર.

સજ્જડ=દિગ્ગ; તાજુબ.

હાથે ને પગે પડી=ચણી નમનતાઈ
 બતાવી.

રસ્તે પડ્યો=ચાલતો થયો.

બિવિખમાં=આવતા વખતમાં.

ઉદ્ધત=મરજી પ્રમાણે ચાલનાર;
 ઉછાંછળો.

ઉશ્કેરાતો=ચીઢવાનો.

ખડી=હાજર.

આડે માર્ગે=ખોટા રસ્તે.

આખી જિંદગીમાં=મરતાં સુધી.

સવાલ—જમાદાર અને
 શહનશાહ વચ્ચે થયેલી વાતચીત
 કહી જાઓ.

ખોધ—કોઈપણ માણસ સાથે
 તોડછાઈથી બોલવું નહિ. પણ
 નમનતાઈથી બોલવું.

રશિયાનો, એલેક્ઝાન્ડર, પોશાક, ફંટાતો,
 પૂછખો, વિચિત્ર, તરફી, ધુમાડો, ઉડાવ્યો, ફિકકું,

દૂજતે, સજ્જડ, ક્ષણમાં, બૂઝ, ભવિષ્યમાં, ઉદ્ધત,
ઉશ્કેરાતો, હંમેશાં, અટકાવતી, જિંદગીમાં.

પાઠ ૨૬.

શ્રવણ=એક બ્રાહ્મણ પુત્ર.
પત્ની=સ્ત્રી; ધણીઆણી.
ઘડપણ=ધરડાપણું; વૃદ્ધાવસ્થા.
કાવડ=પે છેડે સીકાં બાંધેલી કામડી.
ધન્ય=શાઆશ.
ઉત્તમ=સૌથી સરસ; શ્રેષ્ઠ.
સેવા=પાકરી.
બાણુ=તીર.
કમનસીમે=દેવપોગે.
હૃદય=સોહીની ટાંકી.
દિલ્લગીર=નાખુશ.
પણુ=પેલી તરફ.
વાટ=રાહ.
સાદ=અવાજ.
પ.રખ્યું=ખડ્યું.
બેમાન=માન વગરના; બેયુક્ત.
છાતીફાટ=ધણુંજ.
જીવ=પ્રાણુ.

કલ્યાંત=જાણું રડતું કકળવું તે.
અમારા જીવ=અમને જીવ જેવા
વહાલા.
રતન=આંખ; આધાર
અફસોસ=દિલ્લગીર.
મજગવો મા=અકળાશે નહિ.
શાંતિ=નીરજ; સમુરી
ઉશ્કેરાયાં=ખીજવાયાં.
શાપ=મદદવા.
વિભેગથી=જુદા પડવાથી.
ઝૂરી ઝૂરી=મનમાં બળી બળીને;
બહુ દુઃખ પામીને.
કકળતા=મહુ દુઃખી; દુઃખથી રડતાં.
પૂણે=રૂણે.

સલાહ—શ્રવણની વાત કહો.

સાર—૧. વગર વિચારે કામ
કરવું નહિ. ૨. માઆપની અરા
ભાવથી સેવા કરવી.

શ્રવણ, યજ્ઞહત, બ્રાહ્મણ, સુશીલા, પત્ની,
જડ્યું, ભડુક ભડુક, માયું, દશરથે, છાતીફાટ, મુંડકા,

માતપિતા, કદપાંત, રત્ન, અકસોસ, શાંતિ, ઉશ્કેરાયાં,
વિભેગથી, ઝૂરી ઝૂરીને, શાપ, પૂછ્યો.

પાઠ ૨૭.

હોળી=દાગણ સુદ પુનેમ; હુતાશની.

છૂટ=પરવાનગી; રળ.

નાકે=છેડે.

ચોમાન=ખુદી જગો.

પ્રગટાવવામાં=સળગાવવામાં.

આંબામોર=આંબાના ફૂલ.

વધાવે=પધરાવે; નાખે.

પ્રદક્ષિણા=દેરા.

હુંઠા=હોઠા; હોલિકા.

રીઝવ્યા=ખુશ કર્યા.

પ્રસન્ન=ખુશ

પત કરતી=મથુરાતી; લેખવતી.

કંટાળ્યા=કાયર થયા.

વશિષ્ઠ=સમ ઋષિમાંના એક;

અયોધ્યાના રામના કુળગુરુ.

નહારા શબ્દો=ખરાબ શબ્દો.

જાતેજ=પોતાની મેળે.

સવાલ—હોળી કયે દિવસે
આવે છે ? હોળીના દહાડામાં
છોકરાઓ શું કરે છે ? હોળી કદ
જગાએ સળગાવવામાં આવે છે ?
હોળીમાં શું શું વધાવે છે ? હોળી
વિષે વાત કહો.

ખોદ—કોઇના ચીડવ્યાથી
ચીડાઇ આપણી જાતને નુકસાન
કરવું નહિ.

હુતાશની, મશ્કરી, છૂટ, પ્રગટાવવામાં,
નળિયેર, પ્રદક્ષિણા, પૂર્વે, હુંઠા, રાક્ષસી, પ્રસન્ન,
કંટાળ્યા, વશિષ્ઠઋષિ, ચિડવવી, હોલિકા.

પાઠ ૨૮.

ફરજ=તૃતીય; કરવા સાયક કામ.

દરકાર=સંભાળ; ખરબચ.

દાઝે છે=ખળે છે; શીકર કરે છે.

ત્યાગ કરી=છોડી

ચીવટ=ગાળછ; ખાંત.

મામે=માનો બાઇ.

માસી=માની બેન.

ઉપકાર=પાડ; આભાર.

વહાલ=પ્યાર; હેત.

બહુ=કદયાણુ; સાફ.

સિકંદર=ગ્રીસ દેશનો રાજા.

મહાબળવાન=મુજો જોરાવર.

બાદશાહ=મુસલમાન રાજા; પાદશાહ

સ્નેહ=હેત; પ્રીતિ; પ્યાર.

શોભિતી=દેખાવડી; સુંદર.

હાથ અવતી=મળતી.

બેટ=છનામ; ખુશ થઈ આપવું તે.

સ્વભાવ=ખાસીઅત; ટેવ.

વિચિત્ર=નવાઇ જોવા.

જેરહાજરીમાં=હાજર નહિ તે વખતમાં

ખટપટ=તકરાર.

ફરી ફરી=વારંવાર; વારે ધડીએ.

પ્રધાન=વજીર.

ઉપરા ઉપરિ=એક પછી એક.

સખ=ખાકરા; ખોટું કાળે જોવા.

ફરિયાદ=રાવ.

ચિડવાઈ=ખીજવાઈ.

ઉતાર=જવાબ.

અસ=પુરતું; જોઈએ તેટલું.

આબાદ=ખરે; જખરે; અંતરનો.

સવાલ—ખાળકની દરકાર કાણુ લે છે ? ખાળક દુઃખ પામે છે ત્યારે કાણુ દુઃખી થાય છે ? ખાળક માટે પોતાનું સુખ કાણુ છોડી દે છે ? ખાળકને આટે મા સિવાય બીજા કોને કોને ધીકર હોય છે ? ખાળકને પહેલું ને વધારે શીખવાનું કોના તરફથી મળે છે ? માના ઉપકારનો અણો કેવી રીતે વાળશો ? સિકંદરને એની માતા સંબંધની વાત કહો.

સાર—મા તરફ વહાલ રાખવું ને તે કહે તેમ કરવું.

ચીવર, સિકંદર, સ્નેહ, શોભિતી, ખટપટ,
ચિડવાઈને.

પાઠ ૨૯.

કેડો=સારો.

માનવદેહ=માણસનો અવતાર

પ્રતાપી=અળવાન; શક્તિવાળો.

હિત=બહુ; કલ્યાણ.

કાળ=વખત; સમય.

પરોપકારી=પારકાનું બહુ કરનાર;

પરગણુ.

શુભ=સારું.

ખામો=મેળવો.

ઠરે=નક્કી થાય.

શુક્રીર્તિ=સારી આખર.

સ્વાદ=લહેજત; મજા.

સદૈવ=હંમેશાં; સદા.

અખંડ=કાયમ; અચળ.

નિર્ભય=ખીક વગરનું.

નિર્ભયનું નગાડું વાગશે=નીડર છે

એમ લોકો જાણશે.

જગત્પતિ=દુનિયાનો ધણી; પરમેશ્વર

પ્રિય=વહાલું.

લોક=દુનિયા.

ઉત્તમ=સૌથી સાડું; શ્રેષ્ઠ.

માર્ગવિના=દમ વગરનું, કિમત

વગરનું, નકામું.

મહીપતિ=પૃથ્વીનો ધણી; રાજ.

ખપી ગયા=મરી ગયા; નાશ પામ્યા

ભૂ=પૃથ્વી; દુનિયા

ખેલ ખેલી=રમત રમી; પોતાનું

કામ કરી.

વિશેષ=વધારે; ધણું.

વર્ણન=વાત; હકીકત.

વધારું=વધારે કહું.

મનુષ્ય કાયા=માણસનું શરીર;

માણસનો અવતાર.

કાયા=દેહ; શરીર.

મોજ=મજા.

ધડી=ખનાવી.

ધાટે=આકારે.

અખંડ=પુરું.

સ્વર્ગે=દેવલોકમાં.

સમજીતી-અરે આ સારો

માણસનો અવતાર આવ્યો છે. તે

ધણી શક્તિવાળો પરમેશ્વર ખનાવ્યો

છે; મારે જો તમે તમારું બહુ

ચાહતા હો, તો કંઈક સાડું કામ

કરો. (૧)

દહાપિ વખત નકામો ગુમાવશે

નહિ, અને પરગણુ છે એવું સાડું

નામ મેળવે, ઠગાઈ કરવાથી નામ નકારામાં ગણાય છે, માટે કંઈક સારું કામ કરો. (૨)

હંમેશ સારી ઓખરની મઝા ચાખે, અને આ દુનિયામાં નામ કાયમ રાખે; તો તમે નીડર છો એમ લોકો ગણશે, માટે કંઈક સારું કામ કરો. (૩)

પરમેશ્વરને જે કામ વહાલું છે, તે કામ આ દુનિયામાં સારામાં સારું છે; બીજું બધું કામ બિચારું નકામું છે, માટે કંઈક સારું કામ કરો. (૪)

રામચો પશુ દુનિયા પર

પોતાનું કામ કરી રાજ મૂકીને મરી ગયા; હું (હલપતરામ) શું વધારે વાત કહું, માટે કંઈક સારું કામ કરો. (૫)

માણસનો અવતાર મોજ બોગવવા માટે આપ્યો નથી, માણસનો અવતાર પશુ પક્ષીના આકારનો બનાવ્યો નથી; માણસનો અવતાર દેવલોકમાં પશુ પુરૂં સુખ આપનાર છે, માટે કંઈક સારું કામ કરો. (૬)

સાર-આ દુનિયામાં પરાંપકારી કામ કરી નામ અમર કરી જવું, જેથી સ્વર્ગમાં પશુ સુખ મળે.

રૂડો, સૂકીર્તિનો, સ્વાદ, સદૈવ, નિર્ભયનું, જગત્પતિ, બીજું, મહાપતિઓ, વિશેષ, વર્ણન, મનુષ્યકાયા, નથી, પશુપક્ષિઘાટે, સ્વર્ગે.

પાઠ ૩૦.

ઈદ=ફરીથી આવનાર; મુસલમાનો એક તહેવાર.

ફારસીમાં=રાત્રી લોકમાં

રાજ ઈદ નથી કે હલવો ખાય=

હંમેશ ખુશાલી નથી કે જેથી

સારું સારું ખાય.

જિલ્હજી=મુસલમાની વરસનો છેલ્લો મહીનો.

મક્કા=મહંમદ પેગંબર સાહેબની જન્મ જમિ.

હજમ=મત્રા.

તારીખ=તિથિ; દિવસ.

ધામધૂમથી=ઠાઠમાઠથી.

ખુદાને=પરમેશ્વરને; અલ્લાને.

અર્પણ કરવા=મેટ આપવા; ભોગ
આપવા.

બાદગીરી=નામના.

કુરાન=મુસલમાનનું ધર્મપુસ્તક.

વધ કરી=કાપી નાખી.

સ્વપ્નું=જિંદગીમાં આવતા વિચાર.

અભિપ્રાય=સલાહ.

તારા અભિપ્રાય માટે તું વિચાર
કર=તારે માટે મારે શું કરવું
તેની તું સલાહ આપ.

આગા=હુકમ.

કૃપા=મહેરબાની.

ધીરજવાન=દુઃખથી નહિ ડરનાર;
સંકટની પરવા ન કરનાર.

ધમ્મરની ઇચ્છાને તાબે થયા=અલ્લાની
મરજી પ્રમાણે કર્યું.

સ્વપ્નને સાચું કર્યું=સ્વપ્નામાં જે
વિચાર આવેલા તે પ્રમાણે કર્યું.
ધર્મનાં કામ કરનારને=પુણ્યશાળીને.

બલ્લો=અવેજ; સાદું.

કસોટી=પરીક્ષા.

અર્પા=અર્પણ કરી; આપી.

જમાનો=યુગ; વખત.

હઝરત=નામદાર.

પાક=પરિત્ર.

ગુંજશ=શક્તિ; ગજનું.

વિધિ=ધર્મની ક્રિયા.

ગાળે છે=ગુમાવે છે.

સખાવત=દાન.

ઈફ્તાહ=ઈદને દિવસે બંદગી કરવાની
ખાસ જગા.

દાન=ખેરાત.

મુખ્બરકખાદી=ફતેહની ખુશાલી;
અભિનંદન.

મુખ્બરકખાદી આપે=એક ખીજનું
બલું ઇચ્છે.

મિજલસ=આનંદ મેળવવા માટે
મળેલી મંડળી.

પસાર કરે=પુરો કરે છે.

સવાલ-મુસલમાનોનો સાથી
મેટો તહેવાર કયો અને તે કયે
દિવસે આવે છે? બકરી ઇદના
દિવસને માટે હઝરત મુહમ્મદ

પેગંબર સાહેબની શી આજ્ઞા છે? જમાદીલ આખર. (૬) જમાદીલ
મુસલમાનના મહીના ગણાવે. જ. (૧) અવસ. (૭) રજબ. (૮) સામાન.
મોહરમ. (૨) સફર. (૩) રબીઝિલ. (૯) રમઝન. (૧૦) સન્વાલ.
અવસ. (૪) રબીઝિલ આખર (૫) (૧૧) જિલકાદ. (૧૨) જિલ્હજ.

સહુથી, જિલ્હજ, મક્કાની, હજજનો, દસમી,
ધામધૂમથી, ઈબ્રાહીમ, ઇસ્માઈલ, અર્પણ, સ્વપ્ન,
કસોટી, અર્પી, વિધિ. તુર્કસ્તાનમાં, ઈદ્ગાહમાં,
બંદગી, મિજલસ, મોજમઝામાં.

પાક ૩૧.

કઠોળ=મે દાળવાળાં અનાજ.
ખાવટો, કોદરા, ડાંગ, ચીણો,
બંટી=ઝીણાં હલકાં અનાજ.
પોષણ=ગુજરાત; ગુજરા.
વચાય=રૌપાય.

ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં=હિંદુસ્તાનના
ઉત્તર ભાગમાં.

પંજબ=પંજાબી લોકનો મુલક; પાંચ
નદીની વચ્ચે આવેલો પ્રદેશ.
જોડીઆ પ્રાંત=આગ્રા ને અયોધ્યા-
ના પ્રાંત.

ખેડવી=હળથી પોચી કરવી.

આસ=હળ વડે પાડેલા આડા ઉભા
ભીસોટા.

ઝોરણી કરે છે=ઝોરે છે; રોપે છે,
કણસલાં=કુંડા; જેમાં અનાજના
દાણા થાય છે એવો છોડનો ભાગ
છેડે=મથાળે.
છોતરાં=છોડાં.

સવાલ—અનાજનાં નામ દો.
દાળ શેની શેની થાય છે? કઠોળ
ગણાવો. ગરીબ લોક કયું અનાજ
ખાય છે? પૈસાદાર કયું અનાજ
ખાય છે? દુમળા, ચોધરા,
નાયકડા, કુંકણા, ઢોડીઆ, ગામટા
વગેરે લોકો કયાં અનાજ ખાય
છે? ધઉનો પાક કયાં કયાં ધણો
થાય છે? ધઉના કણસલાં શું
કહે છે? જ, ઉખી.

પેપણુ, ઉત્તર હિંદુસ્તાન, કણ્ઠસલાં.

પાઠ ૩૨.

ડાંમર=ભાત; ચોખ્ખો છોડ.
બંગાળા=મંગાળીઓનો મુલક.
બિહાર=મંગાળાની પશ્ચિમનો મુલક.
બ્રહ્મદેશ=હિંદુસ્તાની પશ્ચિમનો મુલક.
મદ્રાસ=હિંદુસ્તાનની છેક દક્ષિણનો મુલક.
દક્ષિણ=મુંબઈ ઇલાકાની દક્ષિણનો મુલક; દક્ષિણ.
ખર=કુમળા છોડ; તર.
ક્યારા=પાણી ભરાયલા નાના ખાડા.
ક્યારડા=ક્યારા.
ધુંટણપૂર=ધુંટણ નેટલા.

સાંઠા=છોડ.

દાતરડું=અનાજ ધાસ વગેરે કાપવાનું વાંકું હથિયાર.

સવાલ—ડાંગર ક્યાં ક્યાં બણી થાય છે? ખર એટલે શું? એછા વરસાદવાળી જગામાં ડાંગર થતી નથી તેનું કારણ શું? કણ્ઠસલામાંથી ડાંગર કેવી રીતે છુટી પાડે છે?

સાર—ખાજરીઆમાં ખાજરી; કણ્ઠસલામાં જુવાર; ઉંખીમાં ઘઉં, ડાંગર ને જવ; તલસરામાં તલ; શિંગમાં કઠોળ; અને પોપટામાં ચણા થાય છે.

બિહાર, બ્રહ્મદેશ, મદ્રાસ, દક્ષિણમાં, ધુંટણપૂર, સાંઠાં, દાંતરડા.

પાઠ ૩૩.

પાણી પહેલી ચણીએ પાળ=પાણી આવતાં પહેલાં પાળ બાંધીએ. મતલબ કે કામ કરતાં પહેલાં વિચાર કરીએ.
વિરામ=વિસામો; શાંતિ.

વિરામ કરી રહીએ=નિરાંતે ઉઘીએ.

સાલે=થાય.

અંતરમાં=મનમાં

સાલ=દુઃખ.

લ્હાય=આગ.

સદા=દરરોજ; નિત્ય.

પ્રથમ=પહેલાં; અગાઉ.

સંભાળ=તપાસ; તજવીજ.

રજની=રાત.

રજનીને અંત=પાછલી રાતે; મળરકે

અત્યંત=વણીજ.

શાલ=ગિનનું કામતી લુગડું.

આથડે=મટકે.

તાલ=ટોકાણું; ભેગ.

રગરગમાં=નસેનસમાં.

રૂંધાણો=ભરાયો; ભેગો થયો.

ઓસડ સંભેગ=ઓસડ કરવાથી.

સંભેગ=મેળાપ.

નિકાલ=તોડ; નિર્ણય.

સમજીતી—દિવસે એવું
કામ કરવું, કે જેથી મનમાં
દુઃખ થાય નહિ અને રાતે નિરાંતે
ઉઘીએ, માટે કામ કરતાં પહેલાં
વિચાર કરવો. (૧)

જ્યારે ધરમાં આગ લાગી
હોય ત્યારે કુવો ખોદય નહિ,
માલમ કે કુવો ખોદી પાણી

કાઢી તે પાણીથી આગ હોલવી
શકાય નહિ, હમેશ પહેલાંથીજ
તજવીજ રાખીએ, કામ કરતાં
પહેલાં વિચાર કરવો. (૨)

શિઆળામાં પાછલી રાતે
તો ટાઢ ઘણી પડે, તેજ વખત
શાલ વણવા ભેરીએ તો શાલ
વણાઈ તે કામમાં આવે નહિ.
માટે કામ કરતાં પહેલાં વિચાર
કરવો. (૩)

ઉનાળામાં વનમાં મટકીએ,
અને પછી ત્યાં ખરો તડકો પડે, તે
વખતે ત્યાં છત્રીનું ટેકાણું હોય
નહિ. માટે કામ કરતાં પહેલાં
વિચાર કરવો. (૪)

નસેનસમાં રોગ ભરાયો, તે
તો ઓસડ કરવાથી નબ નહિ,
તો તે આગળથીજ તોડ (ઢિપાય)
કરીએ તો મટે; માટે કામ કરતાં
પહેલાં વિચાર કરવો. (૫)

વિરામ, ચણીએ, અત્યંત, રૂંધાણો, સંભેગ,
નિકાલ.

પાઠ ૩૪.

ચાકર=સેવક.

નકર=વેચાતો લીધેલો ચાકર; ગુલામ

ખિજમત=સેવા; ચાકરી.

ખડા=હાજર.

વૈભવ=સુખનાં સાધન.

નીરોગ=રોગ વગરનું.

તખીએત=શરીર.

રચતું=ગમતું; પસંદ પડતું.

દરજ્જે=માગે.

સંચો=સાંચો; યંત્ર.

વખતસર=વખત પ્રમાણે.

ધસારો=ધસાવાથી પડેલી ખોટ

ટકે છે=ચાલે છે; નબે છે.

એગ્ય=જોઈએ તેટલી.

નડતો=હેરાન કરતો.

નીમ=નિયમ; ધારો.

હજમ કરવા=પચાવવા.

તાજી=ચોકખી; ખુદી.

સ્વચ્છ=ચોકખું.

સ્વચ્છતા=ચોકખાઈ.

નિયમસર=નિયમ પ્રમાણે.

પચાવી=જેરવી.

લહેજતઝમગ.

રચિઆવ; ભૂખ.

પેટ સાફ આવેઆડો ખુલાસે થાય.

એકંદર=મંદી રીતે.

ખોધ—(૧) વખતસર શક્તિ

પ્રમાણે કામ કરવું. (૨) જોઈએ

તેટલી કસરત કરવી. (૩) જોઈએ

તેટલો આરામ લેવો. (૪) ખાવા

પીવામાં નિયમ રાખવો. (૫) તાજી

હવામાં દરરોજ ફરવા જવું. (૬)

શરીરને કપડાં સ્વચ્છ રાખવાં.

(૭) ધરમાં ને ધરની આસપાસ

ચોકખાઈ રાખવી. (૮) રાતે દશ

વાગે સૂઈ સવારે છ વાગે ઉઠવું.

સાર—દુનિયામાં મોટામાં મોટાં

ચાર સુખ છે, તેમાં શરીરનું સુખ

સૌથી મોટું છે.

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા,

ખીજું સુખ તે ઘેર દીકરા;

ત્રીજું સુખ સુકુળની નાર,

ચોથું સુખ કોઠીએ જાર.

ખિજમત, નીરોગી, દરજ્જે, ધસારો, સ્વચ્છતા.

પાઠ ૩૫.

પતેતી=પારસીની દિવાળી; પસ્તા-
વામાં પડેલો.

ફરવરદીન=પારસી વરસનો પહેલો
મહીનો.

પંથ=ધર્મના કાંઠા.

કપીસો=૧૨૦ વરસે એક મહીનો
વધારે ગણવો તે.

ઝરથુસ્ત ધર્મ=પારસીઓનો ધર્મ.

ખોરાસાન=ધરાનની વાયવ્ય ખુણામાં
શહેર છે તે.

રિવાજ=ધારો.

છૂટકારો=છુટ્ટી; નિકાલ; છૂટકો.

અહુરમઝદ=પારસીઓએ માનેલા
પરમેશ્વર.

પ્રાર્થના=સ્તુતિ કરી કંઈ માગવું તે.

ઉજમાળો=આનંદનો; સારો.

પતેતી, ફરવરદીન, શહનશાહી, ઝરથુસ્તધર્મમાં,
રિવાજ, છૂટકારો, અહુરમઝદ, શરૂઆતમાં, શક્તિની,
સ્તુતિ, આતશબહેરામમાં, ખુશાલીમાં, પ્રભુ-
પ્રાર્થનામાં.

પાઠ ૩૬.

વેર=અહિંસા; દુશ્મનાઈ.

અગાધ=પાર વગરની; મપાય નહિ
એટલી અધી.

સ્તુતિ=વખાણ.

ક્ષમા=મારી.

આતશબહેરામ=અગિઆરી; પારસી
ઓનું દેવળ.

વાએજ=કેવદેશ; ખોત.

અધ્યાર=પારસીના ગોર.

પ્રભુ પ્રાર્થના=પરમેશ્વરની અંદગી.

ગાળે છે=કાઢે છે; ગુમાવે છે.

સવાલ—પારસી વરસના
છેલ્લા દિવસને શું કહે છે ? પારસી-
માં કેટલા પંથ છે ને તે કયા કયા ?
કદમી કરતાં શહનશાહીનું વરસ
એક મહીનો મોટું આવડાનું કારણ
શું ? પતેતીનો અર્થ શો ? ખેસતા
વરસને દહાડે પારસીઓ શું કરે છે ?

પ્રાણિમાત્ર તમામ પ્રાણી.

આકત ખોત ખેસે છે=માન ગુમાવે છે

બહાદુરીનું=શુરાતનનું

વેર વાળું=વેર લડું

યુદ્ધિત=લડીર; હિંસા

સ્વભાવથી=નામીઆતથી;

વેરી=દુશ્મન; શત્રુ.

દુશ્મનને=વેરને

શરણે=તાબે.

દર=ખાદું; કોડી, મંદાગ, કંદર

ગંગદત્ત, પ્રિયદર્શન, પ્રાણિમાત્ર, અક્ષલ, વિચાર્યું,

અનુકુલ, ભક્ષણ, દેડકો, નિરાંતે.

ખાંડ ૩૭.

ખૂટું=પટયું; ઝોટું ચયું.

પતન=ભા; ધણીઆણી.

ભોગ્નન=ખાવાનું; ખોરાક

વારે=વખત.

દ્રોસલાવી=ખોટું સમગ્નવી; પટાવી.

બહાને=નામે.

સંદેશો=હેણુ.

ઉત્તર=જવાબ.

ભુખાળ=ભૂખો થએલો

કૂરતા=નિર્દયતા; ધાનકીપણું

મહે છે=પકડે છે,

કરતા મહે છે=નિર્દય બને છે.

વગેરેનાં ધર.

ભક્ષણ કરે=ખાઈ જા.

એકાદ=એક પણ; આશરે એક.

મદદ=તલાવ; આસરો.

નિતિ=નિમિત્તે

સમજીતી—દુઃખ આપનાર કાંટો

જેમ કાંટાથીજ કાઢાએ છીએ, તેમ દુઃખ

આપનાર શત્રુને શત્રુથીજ મારીએ.

સપ=સાપ

કૂવામાં=કુવામાં

સમજીતી—ખાઉધરાંને પાપ

કરવાનું ઘણું મન થાય છે, પૈસા

જતાં માણસ ઘણો નિર્દય બને છે;

માટે હે બેન, તું જાને જઈને

સાપને કહે કે હું કુવામાં ફરીથી

આવનાર નથી.

સવાલ—ગંગદત્ત ને પ્રિય-

દર્શનની વાત કહો.

સાર—જીવ અને પૈસાના

બચાવ માટે દુશ્મનને તાબે થઈએ

તો તે દુશ્મનજ આપણા જીવ

અને પૈસાનો ભક્ષ કરે છે.

ખૂટયું, પત્નીને, સંદેશો, સૂઝે, કૂરતા, કૂપમાં.

પાઠ ૩૮.

દેખાદેખી=એક ખીખતું જોઈને.

વણુ સમજ્યો=સમજ્યા વગર.

વ્યર્થ=નકામો; ફાકટ.

અર્થ=સાર; મતલબ.

છશ્વરદત્તક=છશ્વરે આપેલા

જળ પરે=પાણી ઉપર

કાષ્ટચકીજ=લાકડાંથી.

કારજ=કામ; કાર્ય.

બગાડ=નુકસાન; હાનિ.

કુહાડ=કુહાડો.

તમામ=મધો.

તક=વખત; દાય; લાગ.

શક્તિ=ગુણશ; ગતિ.

લાંબા સાથે ટુંકો જયમોટાની

બરાબરી નાનો કરવા જાય.

જોગ=શ્વાસને રોકીને મનને એકલા

છશ્વરમાં પરોવવું તે.

સાધે=સાધના કરે.

પંડ પડે=શરીર પડે; મરે.

વાધે=વધે.

લાભી=જગત જેવા સારા પ્રસંગે

કંઈ વહેંચવું તે.

કૂલણુ=ખાણુથી રાજ યજ્ઞ ખરચ કરનાર.

કુલાય=ખુશ થાય.

દુખે મરે=દુઃખી થાય.

દામ=પૈસા.

દોરે=દોરડા પર

નટ=નાચનાર; દોરડાપર કસરત કરનાર.

જમને ધામ જાય=જમને ઘેર જાય એટલે મરે.

ધામ=ડેકાણું; ઘર.

સમજી લો=જ્ઞાનમાં લો.

સાર=સારી.

કોટિકવાર=કરોડ વખત

દાખે=મતાવે; કહે.

મુખથી=મોઢેથી.

દ્વપતરામ=કાનિતું નામ છે. એ વઢવાણના રહીશ હતા.

સમજુતી—સમજ્યા વગર

ખીખતું જોઈને કરવું તે નકામું

છે; વગર બજેયો લીસોડા કાઢે છે

તેમાં પણ કંઈ સાર નથી. (૧)

ઇશ્વરના આપેલા ગુણ વગર દેખાદેખી થાય નહિ; જુઓ કે પાણી ઉપર સોતું તરી શકતું નથી, પણ લાકડું તરી શકે છે. (૨)

જેતું જે કામ હોય તેનેજ કરે. પણ તે કામ બીજો કરે તો તુકસાન કરે. જેમકે કુહાડીથી તાણું ઉઘાડી શકાતું નથી, પણ કુહાડી તો કકડાજ કરે. કારણ કે તાણું ઉઘાડવાનું કામ કુહાડીનું નથી. (૩)

લાંબા સાથે ટુંકો જાય તો તે મરી જાય નહિ, પણ માંદો તો થાયજ; તેટલા માટે બધી વખત આપણી શક્તિનો વિચાર કરી કામ કરવું. (૪)

બીજાનું જોષ જે યોગની સાધના કરે તો તે મરે અથવા તો તેમનામાં રોગ વધે; ત્યારે

વ્યર્થ, અર્થ, ઇશ્વરદત્ત, કાષ્ઠ, મૂર્ખમાં.

પાઠ ૩૯.

શ્રીકૃષ્ણ=વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર;
વસુદેવ ને દેવકીના પુત્ર; ભગવાન.

તમામ લોક બેવકુફમાં ગણે, માટે આપણી શક્તિનો વિચાર કરી કામ કરવું. (૫)

પૈસાદાર ધણાંલઘાણાંવહેંચે, તેનું જોષં પ્રલણજ પૈસા ખરચી ખુશ થાય, અને પછી દુઃખી થાય, માટે આપણી શક્તિનો વિચાર કરી કામ કરવું. (૬)

નટ લોક દોરડા પર નાચે છે ને ફરે છે, તેનું જોષ જો બીજો માણસ એવું કરે; તો તે નક્કી મરણ પામે. માટે આપણી શક્તિનો વિચાર કરી કામ કરવું. (૭)

દલપંતરામ કવિ મોઢેથી કહે છે, કે હું કરોડવાર સાચું કહું છું કે આ સારી શિખામણો ધ્યાનમાં રાખીને આપણી શક્તિનો વિચાર કરી કામ કરવું. (૮)

બાળપણ=નાનપણ.

આવળ વઢ આડેમ=ગોડળ ખાડેમ;
જન્માષ્ટમી.

ઔચ્છવ=આનંદનો દિવસ; ઉત્સવ.

ભજન=યુથુગાન.

મથુરા=જમના નદીને કાંઠે શહેર છે
ઘાતકી=દયા વગરનો; નિર્દય.

કંસ=મથુરાનો રાજા; ઉગ્રસેનનો પુત્ર;

શ્રી કૃષ્ણનો મામે; દેવકીનો ભાઈ.

ઉગ્રસેન=દેવકી ને કંસના પિતા.

દેવકી=શ્રી કૃષ્ણની મા; વસુદેવની

સ્ત્રી; કંસની બેન; ઉગ્રસેનની પુત્રી.

અબર=ગળુ.

મંવરાતે=રાતે આર વાગે.

ગોકુળ=મથુરા પાસે ગામ છે.

• યોકીદારો=પહેરેગીરો.

કન્યા=છોકરી; પુત્રી.

શરમાઈ=જાણવાઈ.

ખોળામાં=ગોદમાં.

ઉમળકાથી=ઉમંગથી; હોંસથી.

પાતાળ=પૃથ્વીની નીચેનો ભાગ.

અચંખો=નવાઈ; આશ્ચર્ય.

ગોવાળ=ગાયો ચરાવનાર.

મમતા=માયા; હેત.

મસ્તી=તોફાન.

પજવતા=હેરાન કરતા.

ગોરસાં=દહિનાં માટલાં

રાવ=દ્રિયાદ

ઉખળું=સાંભેલું; મુસળું

પુતના=એ રક્ષસ સ્ત્રીનું નામ છે.

વેશે=દેખાવથી.

[પડી.

ડોળા ચઢી ગયા=આંખો બહાર નીકળી

સવાલ—શ્રી કૃષ્ણનો જન્મ

કેને ત્યાં, ક્યારે ને ક્યે દિવસે થયો

હતો ? શ્રી કૃષ્ણની મા, આપ, ભાઈ,

મામા અને દાદાનું નામ શું ?

વસુદેવ ને દેવકીને કેદ કરવાનું કારણ

શું ? કૃષ્ણને અચાવવા વસુદેવે શું

કર્યું ? કંસ કેને પત્થર સાથે

અફાળવા ગયો અને ત્યારે તેણે શું

અવાજ સાંભળ્યો ? શ્રી કૃષ્ણની

બાળલીલા કહો. પુતનાનો શ્રી કૃષ્ણે

કેવી રીતે જીવ લીધો ?

શ્રીકૃષ્ણનું, ઔચ્છવ, મંદિરોમાં, દર્શન, જન્મ્યા,
ઘાતકી, ઉગ્રસેનને, જસોદાને, સૂતેલી, પૃથ્વી, મસ્તી,
ગોરસાં, ઉખળે, અફાળ્યું, પુતનાને, વેશે.

પાઠ ૪૦.

ગોળીવાઆ=ગોવાળ.

વાંસળી=વંસી

મોહ પમાડતા=મન હરી લેતા.

મીઠો=મધુર.

દાણુ=જકાત.

બહાને=નામે

કળ=ચેન; સુખ.

ભાળે=ગુએ.

પૂઠે=પાછળ.

બહેલડું=મેડું; ગાગર ને ઘડો.

સખી=એનપણી; સહીઅર.

મોહન=મનને હરી લેનાર; શ્રી કૃષ્ણ.

કાલું કાલું=મીઠું મીઠું.

કદમ=એક જાતનું ઝાડ.

ગભરાશો મા=ગભરાશો નહિ.

જુસકો=કુદકો.

અકિત થઈ=અચંબો પામી.

સ્વામી=વંશી; કાળનાગ.

લેખવી=પત કરી; ગણકારી.

ઈંદ્ર=સ્વર્ગનો રાજા.

ગોવર્ધન=એ નામનો ગોકુળમાં

પર્વત છે.

મુસળધાર=જડી ધારમાં પડતો.

ટચલી=ઢેક નાની.

યજ્ઞ=હોમ

મલ્લ=કુસ્તીયાજ.

પ્રાણ લીધા=જીવં લીધો; મારીનાખ્યો

સમજીતી—હું શું જાણું

કે વહાલે એટલે શ્રીકૃષ્ણ મારામાં

શું દીઠું. વારંવાર મારા સામું

જુએ છે, ત્યારે તેનું મોં મીઠું

લાગે છે એટલે શ્રીકૃષ્ણ પર હેત

આવે છે. હું શું જાણું કે વહાલે

મારામાં શું દીઠું. (૧)

હું પાણી ભરવા જાઉં તો

ત્યાં મારી પાછળ આવે, અતે,

(શ્રીકૃષ્ણ) વગર કહે બેઠું ચડાવે

છે. હું શું.....(૨)

જુડાને હું કેવી રીતે પકડું,

જુઓને સખી જુડાને કેવી રીતે

પકડું. હું શું.....(૩)

હે સખી, જુઓને મોહનનાં

(શ્રીકૃષ્ણનાં) બોલ મીઠાં લાગે છે.

એ કેવું કાલું કાલું બોલે છે.

જુઓને સખી જુડાને હું કેવી

રીતે પકડું. (૪)

સવાલ—કાલિનાગને શા માટે હરાગ્યો ? ઇદે પુષ્કળ વરસાદ શા માટે વરસાગ્યો ? એ દુઃખમાંથી શ્રીકૃષ્ણે કેવી રીતે ચોવાગ્યોતો બચાવ કર્યો ? કંસનો જીવ શ્રી કૃષ્ણે કેવી રીતે લીધો ?

કૂલ, ઉંડાણમાં, ભુસકો, ચકિત, સ્વામી, ઈંદ્રને, પૂજતા, ગોવર્ધન, મુસળધાર. યજ્ઞ કુસ્તી, મલ્લોને, ચોટલી.

પાઠ ૪૧.

મૃગુચ્છ=મૃગ ઋષિનું રહેવાનું સ્થાન; ભર્ય.

કચ્છ=આસપાસ પાણીવાળો પ્રદેશ. પ્રદેશ=મેટો દેશ.

માધલ=પોણો ગાઉ.

પનો=પહોળાઈ.

પાધડીપના=પાધડી લાંબો વધારે ને પહોળાઈ એટલી હોય તે પ્રમાણે લંબુ ધણું ને પહોળું એણું.

પર=પહોળાઈ.

ચક્રો=ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય તે જગા.

સાર—જ્યારે જ્યારે ધર્મનો નાશ થાય છે ત્યારે ત્યારે પાપી-એનો નાશ કરવા અને સાધુએનો બચાવ કરવા ભગવાન અવતાર લે છે તે પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને અવતાર લીધો હતો.

પ્રસિદ્ધ=ખુણીનું; નામીયું.

કચેરીઓ=ઓફિસો

હાઈસ્કૂલ=અંગ્રેજી બચાવનારી

મેટી નિશાળ.

લાયગેરી=ન્યુસપેપર ને વાંચવાના

પુસ્તકો રાખવાનું ઠેકાણું.

ઈસ્પતાલ=હોસ્પિટલ.

સંવરાઈ ખાતું=મ્યુનિસિપાલ ખાતું;

શહેરની સ્વચ્છતા રાખવાનું ખાતું.

બંદીખાતું=જેલ; તુરગ

કોડી=જયાજંધ માલ ભરવાનું

ઠેકાણું; વખાર

કુરળે=નદીક દરીયા માર્ગે આવતા

માલ પર જગાત લેવાનું ઠેકાણું.

દશાશ્વમેધ=દસવાર અશ્વમેધ કરેલી

જગા.

નયક=મુખ્ય ઠેકાણું.

ફિરંગી=પોર્ટુગીઝ; પોર્ટુગલના

રહેવાસી (એમનું રાજ હાલ

દીવ, દમણ ને ગોવામાં છે)

વલંદા=ડચ; હોલાંડના રહેવાસી.

મસ્જિદ=મુસલમાનોને નિમાજ

પઢવાનું ઠેકાણું.

ભાર્ગવ=ભૃગુ ઋષિના વંશના.

બ્રહ્મક્ષત્રી=ક્ષત્રીની એક જાત.

ઔરંગઝેબ=મોગલ વંશનો રાજા.

સુખાખાદ=સુખથી ભરેલું.

વણાટકામ=વણવાનું કામ.

ગળી=ઘેરો આસમાની રંગ.

જિલ્લો=બહુ તાલુકા મળીને થએલો

ભાગ.

પેદાશ=નીપજ; પાક.

શુકલતીર્થ } નર્મદાને કાંઠે જાત્રાનાં
તવરા } સ્થળ છે
બાડબૂત }

શુકલ=ધાળું.

આણકપ=ચંદ્રગુપ્તનો પ્રધાન.

ચંદ્રગુપ્ત=મગધનો રાજા.

અધિક માસ=વધારાનો મહીનો.

પ્રસંગ=વખત.

શ્રાવક=જૈન ધર્મ માનનાર.

સવાલ—નર્મદા નદીને કાંઠે
કયાં કયાં પ્રખ્યાત સ્થળો આવેલાં
છે? ભરચ નામ શા પરથી પડ્યું?
ભરચની લખાણ કહો. ભરચનો
કોટ કોણે ને કયા સનમાં બંધાવ્યો?
ભરચમાં જેવા લાયક જગાઓ
કઈ કઈ છે? ઔરંગઝેમે ભરચને
કયું નામ આપ્યું હતું? ભરચનું
શું વખણાય છે? ભરચ જિલ્લો
કયા પાકને માટે પ્રખ્યાત છે?
ભરચ જિલ્લાના તાલુકા ગણાવો.
શુકલતીર્થ, તવરા, બાડબૂત અને
કાવી કઈ નદી પર છે, ને શાને
માટે પ્રખ્યાત છે? કાવીમાં કયા
બે મંદિરો છે?

નર્મદા, ભૃગુકચ્છ, પ્રદેશ, અંકલેશ્વર, પટ,
મસિક, હાઈદરગઢ, લાયબેરિ, ઇસ્પતાક, બંદીખાનું,

કોઠી, નદીકિનારે, કુરળે, દશાશ્વમેધ, ફિરંગી, લૂટયું,
મસ્જિદ, ભાર્ગવ બ્રાહ્મણ, બ્રહ્મક્ષત્રી, ધ્યાન, ઔરંગ-
ઝેબે, જિલ્લો, સૂતરનાં, હાંસોટ, શુકલતીર્થ, પવિત્ર,
કાર્તિકી, ભાડભૂત, તીર્થ, પ્રસંગ, શ્રાવકોતું, પૂરું,
અથડાયું.

પાઠ ૪૨.

મહાલ=તાલુકા.

કલેકટર=બિલ્લાનો ઉપરી અમલદાર
સદર=મુખ્ય.

ગોદ્રહ=ગાયનું તળાવ (ગો=ગાય+
દ્રહ=તળાવ)

સમયમાં=વખતમાં.

પરં=શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

સુરક્ષિત=સારી રીતે બચાવ થયેલું

તળેટી=પર્વતના મૂળ આગળની જગો

દંતકથા=મોઢાની ચાલતી આવેલી

ખરી ખોટી વાત

ખીલુ=મે પહાડ વચ્ચેની નિથાણુજગો

વિશ્વામિત્ર=સપ્ત ઋષિમાંનો એક;

ગાંધી રાજના પુત્ર.

આશ્રમ=ગઠ.

કામદુષા=કચ્છેલું ફળ આપનાર.

દેવતાધ=ચમત્કારી.

અકસ્માત=એકાએક અણધાર્યો બનાવ
આદર્યું=કરવા માંડયું; કર્યું.

પવનગઢ=પાવકગઢ; અગ્નિનોગઢ;

ચઢાવ=ઢાળ.

ઘેરો બાલ્યો=ચોગરદમથી ઘેરી લીધું

માચીનો મુકામ=વિસામો ખાવાની

જગા.

ટોચ=શિખર.

પીર=મરી ગયેલા મુસલમાન સાધુ.

કોઠાર=અનાજ વગેરે રાખવાની જગા

કુંડ=છોટી બાધેલો ઝરો.

કોતરણીવાળાં=નકશીદાર.

સરહદ=છેવટની હદ.

દધીચિ=ઋષિનું નામ છે.

ધર્મશાળા=મુસાફરોને વગર ભાડે

ઉતરવાની જગા.

આરો=ઓવારો; ઘાટ.

ખડક=પાણીમાં ઢંકાએલો પથરો.
મુક્ત થયા=છૂટયો.

સવાલ—પંચમહાલ શાથી
પડ્યું? પંચમહાલના મહાલ ગણાવો.
પંચમહાલ જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર
કયું છે? જિલ્લાના ઉપરી અમલદાર
રને શું કહે છે? ગોધરાનું મૂળ
નામ શું હતું? પંચમહાલ જિલ્લાના
મુખ્ય સ્થળો ગણાવો. ચાંપાનેર
કોણે ને ક્યારે વસાવ્યું? ચાંપાનેર

શાને લીધે સુરક્ષિત હતું? પાવાગઢ
વિષે શું દંતકથા છે? પાવા-
ગઢ પર શું શું જોવા
જેવું છે? દાહોદ નામ શા પરથી
પડ્યું? જાન ગુજરાત ને
માળવાની હદ મળે છે તે ઉપરથી
દોહદ કહેવાતું અને દોહદ ઉપરથી
દાહોદ નામ પડ્યું. હાલોલમાં શું
જોવા જેવું છે? ચક્રીના ઓવારાને
માટે શું મનાય છે?

ગોધરા, દાહોદ, આલોદ, કલેક્ટરનું, ગોદ્રહ,
સુરક્ષિત, પાવાગઢ, તળેટીમાં, દંતકથા, વિશ્વામિત્ર,
કામદુધા, અકસ્માત્, અગ્નિનો, ઘુમટો, અહિં, દધીચિ,
ધર્મશાળા, ચક્રીનો, મુક્ત.

પાઠ ૪૩.

સત્ય=સાચું.

સર્વદ=દરરોજ

રૂંઠે=ગુરસે થાય.

પ્રશ=પ્રશ્ન; પ્રભુ.

સત્ય તો વહેવાર છે=સાચાથી

દુનિયાના કામકાજ ચાલે છે

વહેવાર=ખાપ લેતો સંબંધ

છાંડીસ=છોડીશ; મૂડીશ.

સાક્ષી=સાહેદી

હીણા=નકારો; નીચ.

ઉપરે=ઉપર

વિવાસ=બરોસો.

નિરાશ=નાઉમેદ.

હવે=કહે; બંધ

નરસે=નકારો.

ધાત=ભંગ; નાશ

ભંગ=નાશ.

સમ=સરખો; બરાબર.

મનરંગ=મનતું ચોકખું સ્વરૂપ;

મનનો સારો વિચાર.

સમજુતી—હંમેશ સાચું
ખોલવું, જુહું ખોલવાથી પરમેશ્વર
ગુરસે થાય છે; સાચાથીજ દુનિયાનાં
કામકાજ ચાલે છે, માટે કદાપિ
સત્ય છોડીશ નહિ. (૧)

જે માણસ ખોટી સાક્ષી પુરે,
જે માણસ જુહું ખોલે; જે માણસ

સવંદા, ખોલવું, વહેવાર, વિશ્વાસ, નિરાશ.

પાઠ ૪૪.

હાલ=હમણા; આ વખતે

રીત=રીત; નિયમ.

આણી=લાવી.

વહાલ આણી ભણીએ=હોંસથી
ભણીએ.

ગીત=ગાયન.

ખોટી વાતો ચલાવતો હોય તેને
નકારો પાપી એટલે ધણો દુષ્ટજાણુ. (૨)

જુહા ખોલ (જુહા માણસ)
ઉપર ભરોસો રાખતો નહિ; અને
તાઈ કામ કરીશ એમ કહી કાઢને
નિરાશ કરતો નહિ. (૩)

જે માણસ કહે કંઈ અને
કરે કંઈ, તે માણસ જે સાચું
ખોલે; તોપણ લોક તે માને નહિ,
અને તે માણસ તો નકારા કાચ
જેવો છે. મતલબ કે નકામે છે. (૪)

જે ભરોસો તોડે, જે વચનનો
ભંગ કરે એટલે ખોલેલું પાળે નહિ,
જેના મનનો રંગ બગડ્યો, તેના
જેવો ખીજો કાઢ પાપી નહિ. (૫)

નીતિ=સાચી ચાલ.

નસરી=નકારી,

ચાલ=રીત; ટેવ.

મેહેર=મહેરબાની; દયા.

ખુદાની=પરમેશ્વરની,

સાલ=વરસ.

સમજુતી—હાલ સૌને સલામ,

નિશાળની રીત સારી છે, તેથી
હોંસથી ભણીએ છીએ. સાહેબો
હાલ સૈને સલામ. (૧)

ગાન અને રમતમાં સારી
ચાલ શીખીએ છીએ, તેથી
નહારી ટેવ સુધારે છે. હાલ સૈને

સલામ. ૨.

પરમેશ્વરની મહેરબાની હશે
મનલગ્ન કે આપણે જીવતાં
રહીશું તો વળી બીજો વરસે
મળશું. સાહેબો હાલ સૈને
સલામ. (૨)

રીતિ, વહાલ, નીતિ, મળશું.

પાઠ વલાનો પાંચમો શબ્દ કેળવણી=શિક્ષક 'છપાએલું'
છે ત્યાં કેળવણી=શિક્ષણ વાંચવું.

વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ

➔ તૈયાર કરેલી ચોપડીની ➔

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત અર્થની નોટો
તૈયાર છે.

ત્રિવેદિવાચનમાળા પુસ્તકોના અર્થ. તૈયાર છે.

પુસ્તક ૧લાના ૦-૪-૦

પુસ્તક ૨જાના ૦-૫-૦

પુસ્તક ૩જાના ૦-૬-૦

પુસ્તક ૪થાના ૦-૭-૦

પુસ્તક ૫માના ૦-૮-૦

પુસ્તક ૬ઠ્ઠાના ૦-૯-૦

પુસ્તક ૭માના ૦-૧૦-૦

કન્યા વા. ત્રણે ભાગની
અર્થની નોટો તૈયાર છે.

બાળવર્ગથી પાંચમા ધોરણ સુધીના “મુખ્યગણિત શિક્ષક”

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તર માળા ૩ આના.

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તર માળા ૪૫ આના.

હિંદુસ્તાનની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તર માળા ચાર આના.

બીજા ધોરણ માટે અંગ્રેજીગણિતના મનોચત્ર પાંચ આના.

બાળપોથીથી પાંચમી સુધીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક”

શાહપોર

સુરત.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ

“મુખ્યગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા.

